

בסיוע:

איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה JFNA
מגבית קנדה UIAC, קרנות ותורמים פרטיים

בין חירום לשיגרה

**פיתוח שירותים קהילתיים לנכים בצפון הארץ
2006 - 2009**

תמרה ברנע, אביטל סנדלר-לף, דנית קמעו

דצמבר 2011

הקדמה

מצבי חירום מחריפים את הקשיים בהם נתקלים אנשים עם מוגבלות בחיי היומיום. התמודדות אפקטיבית עם מצבים אלה מחייבת היערכות מוקדמת במישור האישי, המשפחתי, הקהילתי והמערכתי ותגבור של המערכת התומכת במצב המשברי. חוסנם של אנשים עם נכויות במצבי חירום מורכב ממרכיבים אובייקטיביים של ביטחון, כמו גם ממרכיבים סובייקטיביים של תחושת ביטחון.

במלחמת לבנון השנייה ביולי - אוגוסט 2006, בה העורף האזרחי הפך לחזית, צף החוסר במרכיבי בטחון אובייקטיביים והתערערה תחושת הבטחון הסובייקטיבית של נכים רבים. עם זאת, קידמה הצפת הצרכים הללו את פיתוח השירותים הקהילתיים לנכים הגרים בקהילה, תהליך העומד במוקד הדוח הנוכחי.

תוצאה נוספת מהפעילות הענפה במלחמה ואחריה היא פיתוח תורת הסיוע לאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים בעת חירום – בפיקוד העורף, ברח"ל, במשרדי הממשלה, ברשויות המקומיות, באקדמיה, בקרב ארגוני הנכים והנכים עצמם ומשפחותיהם והמטפלים שלהם.

המלחמה החלה ב- 12 ביולי 2006 בעקבות חטיפת שני חיילים ישראלים. הנפגעים הראשונים במלחמה היו 24 ישובי קו העימות וצפת, אשר נפגעו ביומה הראשון של המלחמה מרקטות מסוג גראד 22 (קטיושות).

ב- 13 ביולי תקף החיזבאללה גם את חיפה ושיגר כ- 100 רקטות בממוצע ליום ובשיא כ- 250 רקטות. עם החמרת העימות נורו טילים ארוכי טווח מסוג "חייבר 1" שהגיעו לטבריה, עפולה, חדרה, בנימינה, בית שאן ושטחי הרשות הפלסטינית. למעלה מ- 1,000 רקטות נחתו על קריית שמונה במהלך המלחמה. במלחמה נהרגו 44 אזרחים 19 מהם ערבים ודרוזים.

לפני נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000, נמצאו 24 ישובים בקו העימות. מלחמת לבנון השנייה פגעה בכ- 100 ישובים. ל- 75% מהרשויות בצפון הייתה זו התנסות לא מוכרת.

הצרכים של הנכים המוכרים למערכת הרווחה הוחרפו, ולצידם צצו ועלו צרכים של אלפי נכים שביום יום לא נזקקים לשירותי מערכת הרווחה ואילו בזמן חירום, קיוו שהמערכת הפורמלית תיתן מענה למצוקותיהם. תושבי הצפון והמערכות הממסדיות לא היו ערוכים למלחמה. מחסור במיגון בכלל ומיגון נגיש לנכים בפרט, קשיים בהשגת מזון ותרופות, קשיים ביציאה מאזור העימות להפוגה, קושי בקבלת מידע על המצב פגעו בשגרת החיים. שמדינת ישראל בחרה לא להכריז על מצב חירום ולכן נמנעה מהפעלת מנגנוני סיוע ממשלתיים, כולל מל"ח (משק לשעת חירום) ואת המענה סיפקו בתחילת המלחמה בעיקר ארגוני המיגור השלישי שהסתייעו בכספים של מגבית החירום של יהדות ארצות הבריות וקנדה, קרנות ותורמים פרטיים.

כספי מגביות החירום סייעו ראשית למתן מענה מיידי לצרכים שעלו בזמן המלחמה ולאחר מכן סייעו להמשיך ולפתח את מערך השירותים הקהילתיים לנכים מבוגרים (גילאי 18 – 65) בצפון ישראל. בנוסף הם תרמו לפיתוח והפצה של ידע מקצועי על מענה לצרכי אוכלוסיית הנכים בעת חירום בטחוני וסביבתי (שריפה, רעידת אדמה, שטפון) והגברת המוכנות.

אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל (בשמו הקודם היחידה לנכויות ושיקום) ביצע בשנים 2006 – 2009 תשע תכניות היקף של 15 מיליון ₪ (3.8 מיליון דולר), בסיוע מענקים מיהדות צפון אמריקה וקנדה. הפעילות סייעה ל- 8,000 איש בעלי מוגבלות פיזית, חושית, שכלית ונפשית ואנשים עם מוגבלות כתוצאה מחולי כרוני, ב- 20 ישובים ותרמו לחיזוק 12 עמותות הפועלות למען נכים.

הדו"ח הנוכחי מתאר בקצרה את פעילות אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל במלחמה ובעקבותיה וכיצד היא השפיעה על פיתוח שירותים קהילתיים לאנשים עם מוגבלות בצפון הארץ. הפעילות במלחמת לבנון השנייה ובעקבותיה, כמו גם העימותים הבטחוניים בדרום הארץ שהגיעו לשיאם במבצע "עופרת יצוקה" בדצמבר 2008 היוו גם זרז להקמה, בסוף 2009, של "מסד נכויות" - שותפות אסטרטגית של הממשלה, ג'וינט ישראל וקרן משפחת רודרמן לתכנון ופיתוח שירותים לקידום ושילוב אנשים עם מוגבלות בקהילה, בשגרת היום יום.

תודתנו שלוחה לגורמים ואנשים רבים שעזרתם ומסירותם תרמו רבות לשינוי המציאות והמודעות לגבי חשיבות הנושא.

ארגונים ותורמים שסייעו במימון הפעילות:
ארגון הג'וינט העולמי, איחוד הקהילות היהודיות של צפון אמריקה JFNA, מגבית קנדה UIAC, הפדרציות של ניו ג'רזי וניו יורק בארה"ב, פדרציית טורונטו ו"חוף לחוף" בקנדה, קרן טאוב, קרן הזנפלד.

שותפים לעשייה בשטח מקרב המיגזר השלישי:
ארגון אופק, אלטפולה, אלמנארה, אלמנאל, אמיר אתגרים, אלכ"א, אשלים, בית איזי שפירא, בקול, המכון לקידום החירש, החברה למתנ"סים, המרכז לחיים עצמאיים באר שבע והדרום ועמותת שוויון וצדק לנכים, המרכז הישראלי לנגישות – שקל, מטה מאבק הנכים, נגישות ישראל, עמותת גוונים, המרכז לחיים עצמאיים ירושלים ועמותת נכים עכשיו, מטה מאבק הנכים, מילבת, מפר"ש בגליל, שתי"ל.

מפעילי הקהילות התומכות לנכים בצפון ובשדרות בהם:
אגודת האחוזה למען הקשיש ואנשים עם מוגבלות בנצרת, עמותת השלום, עמותת ותיקי הגליל, עמותת מרכז היום לגיל הזהב בחצור הגלילית, מטב, שילה, חברת עמל סיעודית, חברת תיגבור.

גורמים ממלכתיים ועירוניים:
משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות, משרד החינוך, נציבות השוויון לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים, המוסד לביטוח לאומי, משרד החינוך, פיקוד העורף, רשויות המקומיות בצפון הארץ ובדרום.

תודה גם לצוות אגף נכויות ושיקום ולצוות אגף קשרי חוץ ופיתוח משאבים בג'וינט על ההתגייסות, הנחישות, והמקצועיות בביצוע המשימות תוך כדי אמונה שהפעילות המתבצעת כמענה לחירום נושאת עימה בשורה גם לעת שלום ושיגרה.

תוכן העניינים

עמוד

2	הקדמה
7	צפון הארץ – רקע כללי
7	קו העימות
7	מאפיינים מיוחדים
8	מצב חברתי-כלכלי
8	בריאות האוכלוסייה
9	תשתית שירותי רווחה לנכים המבוגרים בצפון בשנת 2006
9	שירותים ממשלתיים ועירוניים
10	נכיות ושיקום במוסדות אקדמיים בצפון
10	ארגוני מגזר שלישי הפועלים למען נכים בצפון
10	צרכים וחסרים בקרב אוכלוסיית הנכים בצפון
11	תגובת הממשלה לצרכים שזוהו בקרב אנשים עם מוגבלות
13	פעולות ג'וינט ישראל במלחמת לבנון השנייה ובעקבותיה
17	מענה מיידית בזמן העימות
17	מענים נקודתיים
17	תכנית מג"ן - מענה גמיש לנכים
18	פיתוח תשתיות שירותים, חיזוק הקהילה ומיגון פיזי :
18	הקמת 10 קהילות תומכות לנכים
19	הקמת 5 תחנות מידע לחרשים
19	חיזוק המשפחה כגורם תמיכה מרכזי בחירום
20	הרחבה וחיזוק של קהילות נגישות לנכים
21	חיזוק עמותות הפועלות למען נכים בחירום
22	סקר נגישות למיגון פיזי
22	מיגון מבני ציבור קהילתיים לנכים בשדרות
22	פיתוח עמל"ן – ערכת שירותים נידת לנכים
23	לקחים בתחום פיתוח שירותים קהילתיים לנכים

נספחים

24

- 24 נספח 1: התפלגות תושבי הצפון על פי דת באלפים ואחוזים
25 נספח 2: צורות ההתישבות בצפון והרשויות הכלולות באזור
26 נספח 3א: מועצות אזוריות על פי דרוג סוציו אקונומי
26 נספח 3ב: רשויות מקומיות על פי דרוג סוציו אקונומי
27 נספח 4: שירותי בריאות בצפון
29 נספח 5: רווחה בצפון
30 נספח 6: מרכיבי נכויות ושיקום במוסדות האקדמיים בצפון
30 נספח 7: פעילות נוספת של ג'וינט ישראל למען הנכים
34 בחברה הערבית בצפון

לוחות

16

לוח 1:

תכניות אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל בצפון הארץ,
שהוקמו בסיוע איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה (JFNA)
ומגבית קנדה (UIAC), 2006 - 2009

צפון הארץ – רקע כללי

באזור הצפון מתגוררים 1,440,000 אנשים, המהווים 16.9% מכלל אוכלוסיית ישראל. מהם מתגוררים 1,203,300 אנשים במחוז צפון ו-528,300 בנפת חיפה. 48% מתושבי הצפון הם יהודים ו-52% ערבים¹. 131,000 מהם חיים במועצות אזוריות^{2,3,4} (נספח 1).

הגדרת הצפון משתנה על פי הגדרות משרדי הממשלה השונים. מרשם אוכלוסין מחלק את הצפון לשני מחוזות – מחוז הצפון ומחוז חיפה. משרד הרווחה והמוסד לביטוח לאומי משתמשים בהגדרה מסורתית הכוללת את חיפה ואזור במחוז חיפה והצפון. ההגדרה שנבחרה לצורך כתיבת דו"ח זה כוללת את מחוז הצפון ונפת חיפה כיוון שהיא משקפת את הגדרת ג'וינט ישראל לשיקום הצפון⁵ וכן כיוון שעל פיה ניתנים עיקר השירותים לאנשים עם נכויות בצפון. שטחו היבשתי של מחוז הצפון הוא 4,478 קמ"ר שהם 20.7% ממדינת ישראל, שטח הצפון כמוגדר בדו"ח כולל נפת חיפה הוא 4,629 קמ"ר⁶. (ללא חיפה וערי המפרץ – 151 קמ"ר).

קו העימות

הגדרת קו העימות כוללת את הישובים החיים במרחק של תשעה קילומטר מגדר הגבול. אוכלוסיית קו העימות הצפוני, מתגוררת במועצות האזוריות מטה אשר, מעלה יוסף מרום הגליל, מבואות חרמון, גליל עליון, ובישובים העירוניים: נהריה, שלומי, מעלות, חצור הגלילית וקריית שמונה. אוכלוסייה זו חיה תחת איום בטחוני. במלחמת לבנון השנייה, נפגעו על ידי טילים, גם ישובים בעומק הצפון, כגון חיפה וישובים בעמקים זבולון ויזרעאל.

מאפיינים מיוחדים

- האוכלוסייה מגוונת ורב-תרבותית: ישובים בהם חיים יחד בני דתות וקבוצות אוכלוסייה בעלות אמונה ואורח חיים ייחודי: יהודים, דרוזים, מוסלמים, נוצרים, בדואים, צ'רקסים, בהאיים.
- הצפון כולל שבעה חבלי ארץ בעלי מאפיינים טופוגרפיים שונים והתנהלות נפרדת ביניהם ובתוכם.
- הצפון כפריפריה מאופיין בתחום שיפוט ומרחב תכנון גדולים יחסית.⁷
- חלק גדול מן האוכלוסייה מפוזר בין ריכוזי אוכלוסייה קטנים יחסית.⁸
- חלק גדול מתושבי המועצות האזוריות עובדים ומתפרנסים מחוץ לגבולות הרשות המקומית בה הם חיים.
- ישנו קיטוב סוציו כלכלי בולט בין צורות ההתיישבות השונות והקבוצות האתניות. לעיתים ניתן למצוא הבדלים כלכליים חברתיים בולטים בין רשויות שונות באזור אחד ואף בתוך הישובים עצמם.
- המועצות האזוריות מנהלות באופן דו רובדי כפי שצוין לעיל (נספחים 2, 3א, 3ב)
- קיים מספר רב של מועצות מקומיות קטנות (בעיקר ערביות) ובהן היצע שונה של שירותים לאוכלוסייה בכלל ולנכים בפרט (אין שירות אחיד בכל ישוב).

¹ (למ"ס שנתון סטטיסטי 58, 2007)

² נסכם מטבלת מס' תושבים פר שטח רשות.

³ נתוני הלמ"ס אוכלוסייה במועצות האזוריות מעודכנת 31.12.06 מתוך אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

⁴ <http://www.cbs.gov.il/reader>

⁵ אינדקס ערים <http://www.cityindex.co.il/CityIndexEngine.aspx>

⁶ צבי כהנא, בחינת האפשרות לריכוז מאמץ של ג'וינט ישראל בצפון במספר ישובים מוסכם, 2007 מסמך פנימי

⁷ אתר הרשות לפיתוח הגליל <http://www.vpmo.gov.il/Index.asp?CategoryId=101&ArticleID=57>

⁸ ראה נספח מס' 2

ראה שם

מצב חברתי-כלכלי

הצפיפות לנפש באזור הצפון היא כ-265 נפש לקמ"ר לצורך השוואה, הצפיפות לנפש במחוז תל אביב המונה 18 ישובים היא 6,918 נפש לקמ"ר, ובמחוז הדרום 71 נפש לקמ"ר.⁹ אזור הצפון מאופיין בקיטוב כלכלי בין הרשויות היהודיות והערביות: 22 רשויות מקומיות (21 ערביות אחת יהודית) ומועצה אזורית אחת נמצאות באשכול סוציו אקונומי מס 2. 19 מועצות מקומיות ערביות ומועצה אזורית יהודית אחת נמצאות באשכול 3. עם זאת באשכולות שבע ואילך אין ישובים ערבים.

בריאות האוכלוסייה

תוחלת החיים בצפון ובדרום עומדת על 77.9 שנים לנשים ו- 77.3 לגברים בהשוואה למחוז ירושלים בו חיים גברים בממוצע 79.7 שנים ונשים חיות 80.1 שנים. כלומר תושבי הצפון והדרום חיים כשנתיים פחות (דו"ח רופאים לזכויות האדם ומרכז אדווה).

בנוסף לגורמים המקשים על האוכלוסייה החלשה מבחינה סוציו-כלכלית המתגוררת בפריפריה כגון נגישות נמוכה יותר לשירותים רפואיים ויותר על תרופות מרשם בשל מגבלות כלכליות, קיימים בצפון גורמי סיכון סביבתיים לבריאות האוכלוסייה:

- א. ריבוי מחצבות חוקיות ופיראטיות בכפרים הערבים בגליל¹⁰.
- ב. זיהום אויר כבד באזור ערי המפרץ, הגורם לתחלואת ילדים ואוכלוסיות בסיכון¹¹.
- ג. מרבצי אסבסט בגליל המערבי, (פסולת קבורה למחצה ושבילים מאסבסט דחוס)¹².
- ד. כמות דיאוקסינים גבוהה במיוחד באזור עכו והקריות המהווה גורם לתחלואת סרטן, סוכרת ומחלות לב¹³.
- ה. בעיות הנובעות ממערכות ביוב לא מוסדרות הגורמות לזיהום מקורות מים¹⁴.

לשכות הבריאות בצפון הן האחראיות על סיוע בהתאמת דיור למוגבלים בתנועה, סיוע ברכישת מכשירי עזר וניידות וכן במתן מענים לנפגעי נפש. באזור הצפון חמש לשכות בריאות מחוזיות ונפתיות¹⁵ ו- 14 בתי חולים (נספח 4).

⁹ (פרסומי למ"ס 2006)

¹⁰ רופאים לזכויות אדם, הזכות לבריאות בקרב ערבים פלסטינים בישראל, מבט משוה, דו"ח לרגל יום הבריאות העולמי, 7 באפריל 2008

¹¹ דובנוב יהונתן, "זיהום אויר במפרץ חיפה תמונת מצב והמלצות לפעולה", ההשלכות הבריאותיות של זיהום אויר, מוסד שמואל נאמן, טכניון, חיפה, 30.01.2007.

¹² אתר המשרד להגנת הסביבה <http://www.sviva.gov.il>

¹³ בן דוד עמיר, סכנה מרחפת, ידיעות אחרונות, 22/12/06, נלקח מ אתר אזרחים למען הסביבה בגליל

¹⁴ <http://cfe.org.il:8080/CFESITE/HE/files/amirbendavid>

¹⁴ אתר המשרד להגנת הסביבה <http://www.sviva.gov.il>

¹⁵ אתר משרד הבריאות, <http://www.health.gov.il/subjects>

תשתית שירותי הרווחה לנכים המבוגרים בצפון בשנת 2006

מספר האנשים עם מוגבלות בצפון עמד על כ- 70,000 איש, מהם כ- 20,000 ערבים (לא כולל את חיפה ואת אוכלוסיית הנכים בישובים מעורבים). מערך השירותים שעמד לרשות הנכים המבוגרים בשנת 2006 מורכב ברובו משירותי רווחה, בריאות, שכון וחינוך המסופקים ע"י משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות, משרד השכון, משרד החינוך, המוסד לביטוח לאומי והרשויות המקומיות וכן שירותים שסיפקו עמותות וגורמים פרטיים. להלן יפורטו השירותים הפורמליים המרכזיים הניתנים לנכים מבוגרים וארגוני המגזר השלישי הפועלים בתחום הנכויות והשיקום, בצפון.

שירותים ממשלתיים ועירוניים

הטיפול באוכלוסיית הנכים במשרד הרווחה והשירותים החברתיים מתבצע בעיקר ע"י האגף לשיקום, האגף לטיפול באדם עם פיגור והאגף לטיפול באנשים עם אוטיזם. שירותי השיקום בצפון, המיועדים לאנשים בוגרים עם נכויות, כוללים:

- 8 מרכזי שיקום המופעלים על ידי הקרן למפעלי שיקום. במרכזים אלו מכשירים למיומנויות מקצועיות ותפקודיות ומפעילים מערך של מפעלים מוגנים, כאשר עקרון הרצף מספק אפשרויות שילוב בתעסוקה לפי יכולתו של האדם מתעסוקה מוגנת ועד לשילוב בשוק העבודה¹⁶.
- 30 מפעלים מוגנים לעוורים ואנשים עם נכויות (שאינן מערבות פיגור שכלי, אוטיזם ובריאות הנפש כדומיננטיות). המסגרות משרתות 1,217 אנשים.
- מרכז יום מרים בחיפה (קריית חיים). המרכז, שמטרתו לאפשר לאנשים הזקוקים לטיפול אינטנסיבי (שבעבר נאלצו לחיות במוסדות טיפוליים) לחיות בקהילה, משרת 36 אנשים בוגרים בעלי נכויות פיזיות מורכבות וקשות¹⁷.
- 2 מכוני "קרטן" בנצרת ובחיפה. מכוני אלו מכשירים אנשים עם נכות קשה במיוחד, לשימוש והפעלת מחשבים לצורך שיקום מקצועי ותעסוקתי וכן לשיפור איכות החיים¹⁸.
- 47 מועדונים חברתיים של אגף השיקום המשרתים 1,256 אנשים עם נכויות.
- 16 מסגרות חוץ ביתיות המשרתות 761 אנשים עם נכויות גופניות¹⁹.
- השירותים הניתנים לבוגרים עם פיגור:
- 21 מרכזי יום המכשירים את הנהנים מהם למיומנויות בסיסיות בתפקוד היום יומי. המרכזים משמשים 221 אנשים.
- 17 מרכזי יום סעודיים וטיפוליים לאנשים עם פיגור שכלי.

מידע נוסף על מצב הרווחה של אוכלוסיית הצפון מפורט בנספח 5.

¹⁶ מצגת אגף השירות לשיקום, מחוז צפון 2007

¹⁷ שם

¹⁸ מצגת אגף השירות לשיקום, מחוז צפון 2007 .

¹⁹ שם

נכויות ושיקום במוסדות אקדמיים בצפון

איכות ותפקוד השירותים החברתיים באזור גיאוגרפי כלשהו, מושפעת במידה מסוימת גם מזמינות של מסגרות הכשרה ומחקר אקדמי בתחום זה. בשנת 2006 היו תכניות הכשרה בתחום הנכויות והשיקום ב- 13 מוסדות אקדמיים בצפון (נספח 6). המהלך הבולט ביותר שנעשה מאז בצפון הוא הקמת ביה"ס לרפואה ומערך של הכשרות לפארה-רפואיים במכללות בצפון.

ארגוני מגזר שלישי הפועלים למען נכים בצפון

העמותות הפועלות בצפון חלקן הן שלוחות מקומיות של ארגונים ארציים וחלקן נולדו כעמותות מקומיות, צפוניות, במטרה לתת מענה יחודי ומותאם לצרכי האוכלוסייה בצפון.

ארגונים ארציים - ביניהם: איל"ן, אקים, אנוש, אח"א, בית הגלגלים, בקול, המרכז הישראלי לאפילפסיה, כנפיים, לש"ם, מיח"א, מילב"ת, נאמן, נגישות ישראל, ניצן וכן החברה למתנ"סים ושתי"ל - פועלים ממרכז ארצי, כאשר הסניפים בצפון נהנים מאוטונומיה חלקית. מיקום המטה במרכז הארץ מקל על גיוס משאבים, מאפשר קירבה פיסית למוקדי קבלת ההחלטות, וכארגונים ארציים יש להם יכולת לקבל מימון ממשלתי ואחר בגין פרויקטים ארציים מהם נהנה גם קהל היעד בצפון. עם זאת כאשר ארגון ארצי למען אנשים עם נכויות פועל בצפון, משולב הטיפול באוכלוסייה בתחומי עיסוק נוספים ואנשי הצפון אינם נמצאים בהכרח בראש סדר עדיפויות הארגון. כאשר ארגון ארצי נמצא בקושי כלכלי, הוא נוטה להתמרכז על מנת לקצץ בהוצאות. הפעילות בצפון אינה כדאית כלכלית במצבים מסוג זה כי סף הכניסה האוכלוסייתי והמרחקים הגדולים מייקרים את הפעילות למען אנשים עם נכויות.

ארגונים מקומיים - המופעלים עבור ועל ידי אנשים בעלי נכויות, ביניהם: עמותת אחוה, כוכב, יחד, בית ליאור, לשמ"ה, מפר"ש בגליל, כיוונים, מעון הלכה, גן הילד, אל מנארה, אטפולה, ואלמנאל. ארגונים אלו קמו כיוזמות מקומיות על מנת למלא צורך ישובי או מקומי. חלקם קמו על מנת לטפל באנשים עם נכויות וחלקם הקטן הוקם על ידי פעילים נכים. נקודות החוזק של ארגונים אלה הן היא ההכרות מקרוב של אוכלוסיית היעד והצרכים שלה, המחויבות החזקה לקהל היעד בקרבו הם חיים והכרות העמוקה של האזור על מגבלותיו וכוחותיו. פעילות ארגונים אלו מאופיינת במענים המהירים לצרכים. עם זאת, השרדותם של ארגונים אלו קשה יותר. הנהלותיהם מקומיות, יכולת גיוס המשאבים שלהם קשה יותר, קיים קושי בחדירה לתקשורת והצגת נראות העשייה היום יומית שלהם לכלל המדינה. ארגונים אלו זקוקים לתמיכה ולהעצמה.

צרכים וחסרים לאוכלוסיית אנשים עם מוגבלות בצפון

במהלך הכנת הדוח והמיפוי בשנת 2006 זוהה צורך במיפוי מוסדר ומעמיק של בעלי הנכויות על פי גילאים, סוגי המגבלה, מקום מגורים ומאפיינים נוספים. העדר מיפוי מקשה על בניית תכניות ההולמות את צרכי האוכלוסייה. וכן על מתן מענה שיגיע לאנשים רבים ככל האפשר בשיגרה ובחירום. מקבוצות דיון ומיקוד ומטופסי משוב של נכים ואנשי מקצוע, במהלך העבודה השוטפת של אגף נכויות ושיקום, עלו הצרכים הבאים:

מחסור בהסעות מותאמות והנגשת שירותים יומיים

ההסעות קריטיות בפריפריה בה המרחקים בין הישובים גדולים, אין תחבורה ציבורית נגישה (אוטובוסים נגישים יש רק בערים), עלויות הנסיעה ברכבים מותאמים לנכים – הן של מסיעים פרטיים והן של גופי הסעה ציבוריים – הן גבוהות; בני משפחה נשחקים מההסעות והנכים נמנעים מלבקש מהם להסיע אותם ועוד.

אשר להנגשה, אמנם קיים תהליך של הנגשת מבני ציבור ונותני שירות, אולם הוא רחוק מסימו. רחוק במיוחד בחברה הערבית בה הטופוגרפיה והמחסור בתשתיות פיזיות ותשתיות שירותים מקשים עוד יותר על מצב הנכים. מעבר למחסור בהנגשה תקנית במרכזי קניות רבים, בתי ספר, בנקים ועוד הצביעו הנכים על הדוגמאות הבאות:

- הנגשת מרפאות בכלל ומרפאות גניקולוגיות בפרט. החל תהליך של תכנית פנינה, מפר"ש בגליל, עמותת אחווה ומילב"ת להנגשת מרפאות גניקולוגיות באזור הצפון.
- הנגשת שירותי דת: העדר הנגשה של מקוואות; העדר הנגשה לעזרות נשים (נמצאות בדרך כלל בקומה שנייה עם מדרגות); במקומות רבים עדיין קשה להכניס כלי נחיה לבית כנסת.
- צורך בהנגשת שירותי רווחה: הנגשת מחלקות לשירותים חברתיים לאנשים עם מוגבלות.
- מקלוט מונגש של מבני ציבור.
- הנגשה של מבנים ציבוריים בהם מתבצעת פעילות חברתית.
- צורך בתעסוקה מוגנת, מכבדת, על בסיס ישובי : קיימות כיום יוזמות כגון אלומה, ושומרה (עמותת כוכב הצפון), כחלופה למסגרות מוסדיות לתעסוקה מוגנת.
- צורך בקשרים חברתיים וחיי חברה: נכים רבים, בעיקר בישובים הכפריים הקטנים, סובלים מבדידות ובידוד חברתי. מסגרות חברתיות על אזוריות כגון בית הגלגלים מיועדות לנוער, עד גיל 30, ולאחר מכן אין מענים מתאימים. סף הכניסה והמרחק הגיאוגרפי, מונעים לעיתים רבות שילוב מוצלח במועדונים חברתיים, שלא תמיד מתאימים חברתית לאדם. ככל שהאדם חי במרום מקום מבודד יותר ויכולתו הכלכלית נמוכה, גבוהה ההסתברות שיהיה בודד. בקיבוצים ומושבים הבעיה מחמירה כשהצעירים מתגייסים או בונים את חייהם מחוץ לישוב.
- תיווך בתחום הקריאה והכתיבה: קיימת אוכלוסייה של חרשים יהודים וערבים, שלא למדו לכתוב או שחסרות להם מיומנויות כתיבה. לא נמצאו נתונים על היקף הבעיה.
- הנגשה שפתית לעולים עם מוגבלות.

תגובת הממשלה לצרכים שזוהו במלחמה

בספטמבר 2006, בעקבות מלחמת לבנון השנייה, קיבלה הממשלה את החלטה 561 (ח/צ) בנושא תכנית לחיזוק הצפון וחופה ותכנית סיוע משלימה לישובים עוטפי עזה. התכנית התקבלה. היקף התכנית כ- 4 מיליארד ₪: 1.2 מיליארד ₪ מתוך תקציבי משרדי הממשלה 1.6 מיליארד ₪ תקציב נוסף שהועמד על ידי הממשלה לטובת התכנית כמיליארד ₪ תרמו קהילות יהודיות ותורמים יהודיים

התכנית עוסקת בארבעה תחומים מרכזיים:

1. חינוך
2. תעסוקה ככלי לצמצום פערים
3. איכות חיים וקהילה
4. טיפול באוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים

משרד הרווחה קיבל למטרה זו 43 מיליון ₪ מהם 20 מיליון ₪ מתקציב הממשלה ו - 23.7 מיליון ₪ אשר הובטחו מכספי תרומות²⁰. משרד הרווחה ציין את חיזוק הצפון כאחד מיעדיו המרכזיים לשנת העבודה 2007²¹.

כספי חיזוק הצפון שמשו לתגבור הרשויות המקומיות בצפון בתקציבים ואנשי מקצוע לצורך חיזוק החוסן ברמת הפרט, המשפחה והקהילה, תוך התמקדות במשברים, וכן לביסוס פרויקטים עבור האוכלוסיות בעלות הצרכים המיוחדים בקהילה²².

תגבור המשאבים הקל על העומסים הרבים שנוצרו בעקבות המלחמה: ברמת הפרט עוסקים עובדי הלשכות לשרותים חברתיים בעיבוד, ליווי ותמיכה רגשית, לאותם אנשים עם נכויות שנפגעו רגשית או פיסית במהלך המלחמה. ברמה הקבוצתית נעשית פעילות עיבוד המלחמה הקודמת והכנה לשעת חירום כדוגמת סדנאות במסגרת התכנית למשפחה של אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל בשותפות עם בית איזי שפירא, מפר"ש בגליל, הקהילות התומכות לנכים בשתוף עם המחלקות לשרותים חברתיים ברשויות המקומיות ועוד. כמו כן חוזקו שותפויות עם ארגוני המגזר השלישי כדוגמת תכנית "קהילה נגישה".

יעדיה של התכנית הוגדרו בהחלטה מס' 393 מיום 20.08.06. היעדים כוללים החזרת התושבים לשיגרה, המשך חיזוק ופיתוח הצפון וסיוע לרשויות המקומיות²³.

התכנית חלה על כל הישובים הנכללים במחוז צפון ונפת חיפה של משרד הפנים. תכנית זו מטפלת במגוון רחב של צרכים ופרויקטים שלא ניתן להם מענה ותקצוב במשך השנים בצד צרכים ייחודיים אשר עלו בעקבות המצב בצפון בעקבות מלחמת לבנון השנייה²⁴.

הטיפול באוכלוסיית בעלי הנכויות תוגבר באמצעות משרד הרווחה על ידי תקצוב מיוחד לפרויקטים בתחום הרווחה בקהילה, ועל ידי משרד הבריאות לצורך פיתוח ויישום תכנית לטיפול באוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים ונפגעי חרדה²⁵.

השגות על התכנית נמצאו בדו"ח מבקר המדינה²⁶ שטען כי התכנית שעוררה ציפיות רבות בקרב תושבי הצפון הלכה ודעכה והשפעתה כמעט שאינה ניכרת²⁷.

²⁰ אורי טל, תכנית לפיתוח הצפון ולשיקומו לאחר המלחמה, הכנסת מרכז מידע, "יד באדר תשס"ז, 4 במרס 2007, <http://www.knesset.gov.il/MMM/data/pdf/m01726.pdf>

²¹ משרד רוה"מ, תכנית העבודה לשנת 2007, משרד הרווחה, <http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/4D258B55-91B3-4C68-901F-DA6004C5CC7E/0/worknew.pdf>

²² משרד ראש הממשלה, הודעה לתקשורת מיום 14 לספטמבר 2006, אושרה התוכנית המפורטת לחיזוק הצפון וחיפה; עשרות פרויקטים יצאו לדרך בהיקף כולל של למעלה מ-4 מיליארד שקלים <http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/C19FFE85-DCA7-4C68-934C-170B115AD93F/0/kabinet2.doc>

²³ החלטת הממשלה 393 מתוך ארכיון משרד ראש הממשלה <http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Decisions/2006/08/des393.htm>

²⁴ החלטת הממשלה מס' 561 צ/ח, שם <http://www.vpmo.gov.il/Index.asp?CategoryID=101&ArticleID=57>

²⁵ אתר הרשות לפיתוח הגליל <http://www.vpmo.gov.il/Index.asp?CategoryID=101&ArticleID=57>
²⁶ מבקר המדינה, דוח שנתי 58 לשנת 2007 ולחשבונית שנת הכספים 2006 (הדוח המלא) <http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=514&id=57&contentid=&parentcid=undefined&sw=1024> &hw=698 20.05.2008

²⁷ דני קושמרו, חדשות ערוץ 2, אתר קשת, <http://www.keshet-tv.com/VideoPage.aspx?MediaID=37860&CatID=250&CurrentCatID=330>

פעילות ג'וינט ישראל בזמן המלחמה ובעקבותיה

אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל התמקד בשנים 2000 – 2009 בפיתוח שירותים קהילתיים לנכים מבוגרים (גילאי 18 – 65) לקידום חיים עצמאיים; בפיתוח תכניות לחיזוק מנהיגות נכים ועמותות נכים ובסיוע להם לפתח שירותים; ובהכנת תשתית להתמודדות טובה יותר עם מצבי חירום. כל זה בשיתוף גורמים ממלכתיים, עירוניים, עמותות, אקדמיה ומגזר פרטי.

בשנים 2006 - 2009 השקיעו הג'וינט, איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה, מגבית קנדה ותורמים פרטיים - באמצעות האגף לנכויות ושיקום בג'וינט ישראל - כ - 15 מיליון ש"ח בצפון (כ - 3.8 מיליון \$). האגף פיתח 9 תכניות שנתנו שירותים לכ - 8,000 איש ב - 20 ישובים איש ותרמו לחיזוק 12 עמותות וארגונים הפועלים למען אנשים עם מוגבלות, כולל בחברה הערבית. פירוט של תכניות אחרות של האגף שפעלו בצפון למען בעלי מוגבלות בחברה הערבית מופיע בנספח 7.

הצרכים של האנשים עם מוגבלות ובני משפחותיהם היו קיימים גם קודם לכן בשטח. אלא שהמלחמה בצפון הציפה בעוצמה את הצרכים גם של הנכים המוכרים לרשויות הרווחה בקהילה וגם של הלא מוכרים ובתוכם, הנופלים בין הכסאות, אוכלוסיות בסיכון מוגבר כמו ההורים הנכים, נכים בקהילה שגרים עם הוריהם הזקנים ואת סוגיית החולים הכרוניים שיש להם גם מוגבלות.

אוכלוסיית הנכים הייתה מן הנפגעים העיקריים במלחמה. הממשלה והרשויות המקומיות פעלו במסגרת המנדט שניתן להן, אך לא היה בכך כדי לתת מענה סביר לצורכי הנכים שגרים בקהילה (בשונה מהמוסדות). הדבר בא לידי ביטוי גם בדוחות של גורמים שונים על מלחמת לבנון השנייה.

בעיבוד ההתנסות בתקופת המלחמה עם קבוצות אנשים עם נכויות שונות עלו הקשיים הבאים, שיש לקוות כי חלקם כבר תוקנו ושופרו:

העדר מיגון מונגש פיסי: לפני נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000, נמצאו 24 ישובים בקו העימות. מלחמת לבנון השנייה פגעה בכ - 100 ישובים. ל 75% מהרשויות בצפון הייתה זו התנסות לא מוכרת. מקלטים רבים לא היו כשירים לשהייה, מרבית המקלטים תחתיים (מתחת לפני האדמה) והגישה אליהם כרוכה במדרגות, מקלטים רבים (בעיקר בבתים משותפים), שימשו כמחסנים, וכניסות רבות היו חסומות. אנשים עיוורים ספרו שמעדו על פני ציוד שהוצא מן המקלטים והונח לפנייהם.

הנגשה חברתית למיגון: אנשים עם נכות סיפרו על קושי להיכנס למקלטים, במקרים מסויימים עלה חשש לשהות במקלט בשל הטרדות ולעג של שכנים, התעלמות, ובמקרה קיצוני אף גורשה משפחה של נכים ממקלט.

קושי בהתארגנות יום יומית: השגת מזון, תרופות וציוד רפואי.

קושי להשתלב במערך הפיזיים: המיועד למשפחות בשל העדר רכבים מונגשים. אנשים עם נכויות התפנו במרבית המקרים ללא בני המשפחה. במקרים אחרים חוו חוסר אונים כשהמקום אליו פונו הונגש באופן חלקי בלבד.

קושי בהנגשת מידע: קושי זה יצר תלות של אנשים עם נכויות בסביבה שהתקשתה להיות קשובה וסבלנית מעצם מצב החירום.

זימוניות לחירשים: לאוכלוסיית החרשים חולקו זימוניות אשר התרעו על אזעקות בכל אזור הצפון, זאת כאשר האזעקות הושמעו נקודתית באזורים שונים. כך רצו חרשים בעכו למקלט כאשר נפלו טילים בעפולה. נכים קריית שמונה בחרו לא להשתמש בזימוניות מתוך תסכול²⁸.

"רעש באמצעי התקשורת": שידורי הטלוויזיה, מקור המידע העיקרי של אוכלוסיית החירשים, היו עמוסים ויזואלית בכותרות כתובות בתכנים שונים שהתפרשו על פני רוב המסך. עומס זה נתפס כ"רעש והקשה על קבלת מידע"²⁹.

צורך בהנגשת חוברת פיקוד העורף לעוורים וכבדי ראייה.

הנגשת הנחיות משרד הרווחה והבריאות: אנשים דיווחו על כך שלא ידעו על רשימת התרופות של משרד הבריאות ודרכי סיוע נוספים.

אנשים רבים עם מוגבלות נשארו בבתיים לא ממוגנים ללא אספקת מזון תרופות וציוד רפואי סדירה. מסדנאות "היום שאחרי" שנערכו לאורך הצפון עולה כי נכים רבים חשו בודדים, מבודדים ועזובים.

המצב המתואר לעיל היה קשה יותר בישובים הערביים שנפגעו מירי החיזבאללה משום שבמרבית הישובים לא קיימים מקלוט, מרחבים מוגנים, ומערכת אזעקות וחסרה הנגשה של המידע לחירום בערבית.

על רקע המצב שתואר לעיל עקרונות הפעולה של הג'וינט היו:

- ביצוע מהלכים שיש להם **תועלת מוכחת** בחירום בטחוני, כמו גם במצבי חירום אישיים בחיי היום יום.
- המשכיותם **מובטחת לאורך זמן**.
- **יצירת סינרגיה בין המהלכים** השונים כדי ליצור השפעה שחורגת מרמת התכנית הבודדת.
- ליווי העשייה **בתיעוד, מחקר ופיתוח ידע חדש**.

דרכי הפעולה של הג'וינט היו:

מענה מיידי בזמן העימות - בשלב ראשון הוחלט לתת מענה מיידי לצרכי החירום הנגזרים מהעימות באמצעות: חלוקת ארוחות, קווי מידע ויעוץ, סיוע לעמותות בפעילות שלהן ופיתוח תכנית סיוע חדשנית מג"ן- מענה גמיש לנכים בחירום.

פיתוח תשתיות שירותים, חיזוק הקהילה ומיגון פיזי - תוך כדי מתן המענה המיידי הוחל, בתיאום עם גורמים ממלכתיים ועירוניים, בתכנון תשתיות לפיתוח ב"יום שאחרי" כדי להגביר את המוכנות לחירום: הקמת קהילות תומכות לנכים, הקמת תחנות מידע לחירשים, חיזוק המשפחות של נכים כגורם תמיכה בחירום, חיזוק נושא החירום ב"קהילה נגישה", חיזוק עמותות הפועלות למען נכים, מיגון מתקנים קהילתיים לנכים, עריכת סקר נגישות פיזית של נכים למרחבים מוגנים ומקלטים ופיתוח ערכת שירותים ניידת לנכים בחירום – עמל"ן.

²⁸ נלקח משיחה עם לילך סויסה, ע"ס שיקום בקריית שמונה.

²⁹ סדנת הכנה לחירום, מועדון החרשים בעכו.

פיתוח תורתי – כל תכנית שפותחה באמצעות אגף נכויות ושיקום תועדה ורובם אף לוו במחקר הערכה. זאת במטרה להפוך את הפיילוטים המוצלחים לתכניות שיוטמעו במערך השירותים הממלכתי, וכמו כן, כדי לחלט את הידע היחודי המתייחס לצרכים של אנשים עם מוגבלות, הגרים בקהילה, במצבי חירום. הטמעת הידע בתחום החירום במסגרת התכניות הקהילתיות הפכה לחלק משגרת היום יום. דוח זה והרשימה הביבליוגרפית של הפרסומים שהופקו, מהווים חוליה נוספת בתהליך זה.

להלן פירוט התכניות והתשתיות שפותחו ע"י אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל יחד עם השותפים מקרב הממשלה, הרשויות העירוניות, ארגוני נכים וחברה אזרחית, ותורמים.

לוח 1: תכניות אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל בצפון הארץ, שהוקמו בסיוע איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה (JFNA) ומגבית קנדה (UIAC), פדרציות ותורמים, 2006 - 2009

שם התכנית	מטרות	שותפים לג'וינט בישראל
פיתוח שירותים	קהילות תומכות לנכים	משרד הרווחה, המוסד לביטוח לאומי, עיריות: טבריה, כרמיאל, מ.א. גליל עליון, מעלות-תרשיחא, נהריה, נצרת, עכו, צפת, קרית שמונה, שדרות; עמותת האחוזה למען הקשיש, מטב, עמותת ותיקי הגליל, עמל סיעודית, תיגבור
	מג"ן - מענה גמיש לנכים	מטה מאבק הנכים, משרד הרווחה, משרד הבריאות, אשלים, עיריית ת"א-יפו, ארגון אופק
	תחנות מידע לחרשים	ארגון בקול, משרד הרווחה
	חיזוק המשפחה	בית איזי שפירא, מפר"ש בגליל, המכון לקידום החרש בישראל
חיזוק הקהילה	קהילה נגישה ותכנית אל-עד למנהיגות נכים	משרד הרווחה, משרד הבריאות, המוסד לביטוח לאומי, החברה למתנסים, רשויות מקומיות
		עיריית קרית שמונה, מועצה אזורית גליל עליון, נגישות ישראל
מיגון פיזי	סקר מיגון פיזי נגיש	המרכז הישראלי לנגישות - שק"ל, משרד הרווחה, פיקוד העורף
	פיתוח עמל"ן - ערכת שירותים ניידת לנכים	מילבת, המרכז הישראלי לנגישות-שקל, פיקוד העורף, משרד הרווחה, נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות
	מיגון מבני ציבור לנכים בשדרות	אשל, משרד הרווחה, עיריית שדרות, גוונים

מענה מידי בזמן העימות

מענים נקודתיים

- פעילות חירום ראשונה היתה סיוע בתיגבור כח אדם: ב - 4 עמותות שהפעילו קווי מידע ארציים, כולל לחרשים וכבדי שמיעה; ב - 10 עמותות שסייעו לנכים רבים, ביניהם נכים קשים, במגוון שירותים ונזקקו בדחיפות לתיגבור כח אדם הן בגלל הצרכים הרבים והן בגלל העדרות עובדים.
- ניתן סיוע באספקת ארוחות חמות לקשישים נכים בביתם באזור הצפון הנתון תחת אש. פעולה זו נעשה בשיתוף ובתיאום בין אשל - האגודה לתכנון ופיתוח שירותים למען הזקן בישראל ובין אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל.
- הופצו 500 עותקים של מדריך להתמודדות של אנשי עם נכויות במצבי חירום ביטחוניים וסביבתיים שהפיקו בשנת 2004 משרד הרווחה וג'וינט ישראל. החומר נועד להכשרה מיידית של מתנדבים ועובדים חדשים העובדים עם אנשים עם מוגבלות החיים בקהילה. המדריך כלל מידע על צרכים של האוכלוסייה, דפוסי התנהגות, ודרכי התמודדות. התכנים הותאמו לכלל אוכלוסיית הנכים אך דגש מיוחד ניתן בו לצרכי אנשים עיוורים או בעלי ליקוי ראייה, אנשים עם חירשות או קשיי שמיעה ואנשים עם מוגבלות תנועה.

תכנית מג"ן - מענה גמיש לנכים בחירום

- מטה מאבק הנכים בישראל, בשיתוף עם אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל, הפעיל תוך כדי המלחמה קו חירום ואת תכנית "מג"ן - מענה גמיש לנכים בחירום" למתן מידע, יעוץ וסיוע ישיר לאנשים עם מוגבלות מכל הסוגים הזקוקים לעזרה בקבלת תרופות, מזון, סיוע בכניסה ויציאה ממקלטים, הסעות, טיפול אישי, טיפול בילדים, סיוע באירוח, סיוע כספי דחוף לצרכים שאין גורם אחר שמוכן לממן אותם או להציע להם פתרון ועוד. לתכנית פנו מאות נכים שלא היו מוכרים למערכת הרווחה. כ - 500 נכים ובני משפחותיהם שהגיעו מהצפון ומהדרום, במסגרת התכנית להתאוורות בירושלים, נהנו מסיוע נגיש שערך "מרכז זוסמן להדרכה ולתיירות מונגשת לנכים" ברובע היהודי בירושלים בסיוע הג'וינט. בסה"כ סייעה תכנית מג"ן לכ - 6,000 נכים ובני משפחותיהם במתן מידע, יעוץ, קשר לשירותים אחרים ואירוח במרכז הארץ של נכים שהתפנו ובני משפחותיהם.

העיקרון המנחה בתכנית מג"ן הוא, שאין להפריד את הנכה ממערכת התמיכה היומיומית שלו - מטפל אישי או משפחה, מתוך ההבנה כי דווקא בעת חירום יש חשיבות לשמירת המסגרת התומכת הקיימת.

התכנית פותחה בתיאום עם משרד הרווחה והשירותים החברתיים אשר הצטרף לתכנית בהמשך. שותפים נוספים היו: עמותת אשלים - ג'וינט ישראל, משרד הבריאות, משרד המשפטים, עיריית ת"א-יפו, ובסיוע כספי מגבית החירום של איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה (UJC) ומגבית קנדה. הפרויקט לווה במחקר הערכה. הידע שנצבר בעשייה, בתיעוד השוטף של הפניות והמענים והמחקר שנלווה לתכנית סייעו בשנת 2008 בזמן המשבר הביטחוני בשדרות וביישובי עוטף עזה.

פרסומים מקצועיים

- סבר, ר. (2007). תכנית מג"ן - מענה גמיש לנכים בחירום, יולי-ספטמבר 2006. ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום; מטה מאבק הנכים; אשלים;

פיתוח תשתיות קהילתיות

הקמת 10 קהילות תומכות חדשות לנכים

קהילה תומכת הינה מערכת תמיכה ובטחון אישי הזמינה לחבר בה במשך 24 שעות ביממה, 7 ימים בשבוע, וכוללת שירות של אב קהילה, רכזת עובדת סוציאלית, חיבור למוקד מצוקה, שירותי חירום רפואיים, תיווך לשירותים הפורמליים ופעילות חברתית. הקמת הקהילות החלה ע"י ג'וינט ישראל בשנת 2002, בתגובה לפיגועי האינתיפאדה בדרום ירושלים ובצפונה, תוך התבססות על מודל שכונה תומכת לזקנים שפותח ע"י אשל וביצוע ההתאמות הנדרשות לנכים: שירות משפחתי, תיקונים של עזרים מסייעים, גיבוי למטפלים אישיים, תיגבור הפעילות החברתית ועוד.

תשע קהילות הוקמו בצפון: בעכו, נהריה, כרמיאל, מעלות תרשיחא, קרית שמונה, טבריה, גליל עליון, בית שאן, חצור הגלילית (שנסגרה מאז) וקהילה אחת בשדרות בדרום. הקהילות הללו משרתות כיום כ- 800 בתי אב בהם כ- 900 אנשים עם מוגבלות מבוגרים עם נכות פיזית, חושית, נפשית ושכלית וחולים כרוניים נכים. קהילות אלה התווספו לעשר קהילות ותיקות בישובים אחרים בארץ המשרתות כ- 900 בתי אב, ובכך יצרו מסה קריטית בת 1,700 בתי אב שנהנו מהשירות וסייעו לגיבוש המודל, למחקר והערכה, לבניית מערכת ניהול ממוחשבת, ולהחלטה להטמיע את התכנית כשירות ממלכתי ולהרחיבו.

התכנית אף קידמה את החשיבה הרב-נכותית בפיתוח שירותים קהילתיים, שהיוותה עקרון מקצועי מוביל באגף לנכויות ושיקום בג'וינט ישראל, בגלל ההכרה בחשיבות הגיוון החברתית ואיגום כוחות ומשאבים. עקרון זה הוכח כיעיל בעיקר בפריפריה בה לא תמיד קיים ריכוז גבוה דיו של אנשים בעלי מוגבלות דומה כדי לפתוח שירות יחודי (מגבלת סף כניסה אוכלוסייתית).

לקהילות נבנה בהדרגה נוהל תפקוד בחירום ובשנת 2010 הודיעו משרד הרווחה ופיקוד העורף כי הם רואים ברשת הקהילות התומכות תשתית קהילתית למתן מענה בחירום לא רק לחברים בהן אלא גם לנכים נוספים הגרים בקהילה, בהינתן תוספת כח האדם הנדרשת לכך. אבות קהילה ורכזות מ- 23 הקהילות התומכות לנכים הוכשרו ע"י פיקוד העורף בשנת 2011, יחד עם 250 אנשי צוות מהשכונות התומכות לזקנים, אשר בעת חירום ישרתו גם נכים.

הקהילות הוקמו בשותף עם משרד הרווחה והשירותים החברתיים והמוסד לביטוח לאומי, מתוך הכרה בחשיבות חיזוק מערך השירותים הקהילתיים לנכים. בשנת 2007 החלה ההטמעה שלהן במערך השירותים הפורמלי של משרד הרווחה. בשנת 2009, עם הקמת "מסד נכויות", הצטרף למהלך גם משרד הבריאות שהיה מעוניין לבחון את התאמת התכנית לנפגעי הנפש, ובמרץ 2012 אמורה התכנית להוות אחד מהשירותים שמוצע במסגרת "סל שיקום לנפגעי נפש בקהילה".

את השירות בשטח מפעילים מגוון ספקים בהם עמותות בתחום הנכות והשיקום, עמותות לקשיש וחברות מסחריות.

הספקים אמנם המשיכו לתת את השירות בנאמנות ובסיכון גם בעת המלחמה, אך לקח נוסף היה כי יש לכלול סעיף סעיף המחייב המשך הספקת השירות בחירום, בחוזי ההתקשרות עם הגורמים המספקים שירותים לנכים בקהילה. לקח זה יושם ע"י משרד הרווחה במכרזים שערך החל משנת 2010.

פרסומים מקצועיים

גרפיל, א. והבר ל. (2011). קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים" – הערכה מחקרית. המוסד לביטוח לאומי, מפעלים מיוחדים 146; ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום.

גולדינר, ר. וברנע, ת. (2008). "קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים" – מדריך לתכנון, הקמה והפעלה. ג'וינט ישראל; משרד הרווחה והשירותים החברתיים; המוסד לביטוח לאומי.

גולדינר, ר. ודהן, מ. (2009). קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים כמקור מידע על מיגון פיזי נגיש. ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום; משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף השיקום; המוסד לביטוח לאומי, הקרן למפעלים מיוחדים. בתוך "מיגון פיזי נגיש לנכים" (2009). עמ' 45 – 53. ג'וינט ישראל; שק"ל; מילבת.

ברושורים של הקהילות בישובים השונים 2007 – 2009.

✓ הקמת 5 תחנות מידע לחרשים

בעקבות הקשיים שזוהו במלחמת לבנון השנייה בקרב אנשים חרשים ולקויי שמיעה הוקמו חמש תחנות מידע לאנשים חרשים ולקויי שמיעה, כשתוף פעולה בין אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל, ארגון "בקול", אגף השיקום במשרד הרווחה והקרן למפעלים מיוחדים במוסד לביטוח לאומי. שתיים מהתחנות - בחיפה ובטבריה – הוקמו בסיוע איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה. תחנות אלה משרתות כ- 500 איש בשנה.

התחנות מספקות מידע, יעוץ, הדרכה על זכויות, אבזרי עזר, הפניות לקלינאי תקשורת ועוד. מידע זה מסייע לשיפור התקשורת של האנשים עם הסביבה ותורם בתחום הרגשי, המשפחתי, החברתי ובעולם העבודה.

חלקן מאוישות על-ידי אנשים כבדי שמיעה שעברו הכשרה מתאימה.

השירות נקלט במערך השירותים של אגף השיקום במשרד הרווחה והוא פתוח לכל ללא תשלום. ממחקר הערכה של ד"ר אדוה הים-יונס ותמי ברוש עלה כי 80% מהפונים לתחנות הביעו שביעות רצון גבוהה מאד מהמידע שקיבלו באשר לרכישת מכשירי שמיעה וכחמישית מהפונים אף דיווחו שרכשו מכשיר שמיעה לאחר הביקור בתחנה. כמחצית מהפונים לתחנות הביעו שביעות רצון גבוהה מהמידע על זכויות ללקויי שמיעה שניתן להם בתחנה.

פרסומים מקצועיים

הים-יונס, א. וברוש, ת. (2010). הערכת התכנית "מקשיבים לך" – תחנות מידע ללקויי שמיעה. מכון הנרייטה סאלד; המוסד לביטוח לאומי, המחלקה למפעלים מיוחדים (דו"ח פנימי).

✓ חיזוק המשפחה כגורם תמיכה מרכזי בעת חירום

בעקבות מלחמת לבנון החל אגף נכויות ושיקום בפיתוח תכנית לחיזוק המשפחה כגורם תומך חיים עצמאיים של נכים בחירום. במלחמת לבנון השנייה הובהר חד-משמעית כי מתן מענה לנכים מבוגרים הגרים בקהילה חייב להיות מענה משפחתי ואין להפריד בין הנכים ובין בני המשפחה – יהא זה בן זוג ללא מוגבלות או ילדים להורים נכים. המשפחה מהווה עוגן להמשך התפקוד המירבי בשיגרה ובחירום כאחד.

במסגרת התכנית פותחו מספר תכניות מודל שנתנו שירות לנכים ובני משפחה, ובה בעת תרמו לפיתוח תורתי. התכנית התבצעה בשיתוף פעולה של ג'וינט ישראל עם בית איזי שפירא, מפר"ש בגליל, המכון לקידום החרש, עמותת גוונים, מרכז אלטופולה, עמותת אמיר אתגרים ובסיוע איחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה ומגבית קנדה.

התכנית נועדה להרחיב ולהעמיק את הידע על צרכים של משפחות בהן בוגר עם מוגבלות, לזהות דרכי התערבות התורמות לחיים עצמאיים של בני משפחה נכים בקהילה, לסייע לאנשים עם מוגבלות

ומשפחותיהם להתמודד עם מצבי חירום ביטחוניים ואישיים, ולפתח דגמים של תכניות להפצה רחבה.

במסגרת תכנית משפחה הוכנה סקירת ספרות ממוקדת על נושא הנכות בגיל הבוגר בהקשר המשפחתי, הופעלה תכנית מקיפה בצפון הארץ ובשדרות הכוללת קבוצות תמיכה, קבוצות למידה להורים נכים, הופעל פרויקט אמ"א – אימהות נכות ותיקות חונכות אימהות נכות צעירות, הופעלו סדנאות הכשרה במיומנויות שונות, הופעלו תכניות הפגה וגיבוש משפחתי, הופקו פרסומים, והוכשרו אנשי מקצוע ומתנדבים. מהתכנית נהנו בשלוש שנות ההפעלה כ – 2,000 אנשים עם מוגבלות ובני משפחה ואנשי מקצוע.

פרסומים מקצועיים

קמינסקי, ש. סנדלר-לף, א. בוסקילה, א. (2011). **המשפחה כמערכת תומכת חיים עצמאיים בקהילה – ספר התכניות**. בית איזי שפירא; ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום.

לוינגר, מ. (2011). **מודל לעבודה קבוצתית עם הורים חרשים וכבדי שמיעה**. המכון לקידום החרש בישראל; בית איזי שפירא; ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום.

שבורן, ה. והוזמי, ב. (2011). **קבוצת למידה ככלי להעצמה ולפיתוח מיומנויות של זוגיות והורות בקרב אנשים עם מוגבלות**. בית איזי שפירא; ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום.

קמעו, ד. (2011). **אמ"א – אמהות מלוות אמהות לקראת הורות מיוחדת. מדריך לאמהות עם מוגבלות גופנית**. מפר"ש בגליל; בית איזי שפירא; ג'וינט ישראל, אגף נכויות ושיקום.

הרחבה וחיזוק של הקהילות הנגישות ✓

קהילה נגישה הינה שולחן עגול ישובי, בו הנכים ממלאים תפקיד מוביל, לקידום נושא הנגישות בישוב, להגברת מודעות התושבים לצורכי הנכים וחשיבות שילובם בקהילה, ולפיתוח תכניות ושירותים חדשים. הקמת הקהילות החלה בשנת 1999 ושותפים לה ג'וינט ישראל, החברה למתנ"סים, משרד הרווחה, משרד הבריאות, משרד החינוך, המוסד לביטוח לאומי ורשויות מקומיות. כיום פועלות 50 קהילות נגישות ובהן כ – 900 מתנדבים ופעילים.

תכנית "קהילה נגישה" תורמת לפיתוח רשתות תמיכה לאנשים עם נכויות בקהילה בעת שיגרה ובחירום ומפעילה רשת מתנדבים יישובית לסייע לאנשים עם נכויות בשעת חירום. מתנדבי קהילה נגישה ממלאים תפקיד חשוב בחירום בכך שהם מכירים נכים רבים שאינם מוכרים למערכת הרווחה, מפעילים קווי מידע ויעוץ, עוזרים בזיהוי צרכים של נכים ואף עורכים ביקורי בית אצל נכים.

בעקבות מלחמת לבנון השנייה, הורחבה התכנית לשלושה ישובים נוספים בצפון, צפת, קריית שמונה ושלומי, ושודרגה בעכו, נצרת עילית, סכנין, כפר מנדא, חצור, נצרת, שבהם היא פעלה קודם לכן. השדרוג כלל מרכיבים לחיזוק הקהילה ומתן מענה לאנשים עם נכויות בשעת חירום, כמו מיפוי הצרכים של הנכים ביישוב בשעת חירום, הכשרת מתנדבים למתן סיוע בעת חירום, הכשרות לאנשי צוות ולפעילים, הפצת מידע וחומרים מקצועיים. כמו כן עיבה אגף נכויות ושיקום את התשתית של חלק מהקהילות הנגישות באב-קהילה, שגר ביישוב, תפקיד שקיים בקהילות תומכות חיים עצמאיים לנכים. כל אב קהילה קיבל ערכת כלים לביצוע תיקונים דחופים בבית. בנוסף, אב קהילה סייע בהובלת מזון ותרופות, בשיחות להפגת החרדה והיווה כתובת עבור האדם הנכה 24 שעות ביממה.

לקהילות נבנתה תורת הפעלה בחירום שכוללת תפיסה חירום בהתמודדות אזרחית עם דגש על אנשים עם מוגבלות; דוגמאות לדרכי פעולה וכלים להגברת המוכנות לחירום ולהתערבות בעת הצורך כגון מיפוי נכים וצרכים, מיפוי נגישות מקלטים, תכניות הכשרה; דוגמאות לתכניות הקיימות בשטח למצבי חירום ועוד.

פרסומים מקצועיים

דינור, נ. קלדרון, ק. וקנין, ה. (2011). **קהילה נגישה – מחזון למציאות. היערכות למצבי משבר וחירום.** החברה למתנ"סים, המחלקה לנכים ולאוכלוסיות מיוחדות; ג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום; משרד הרווחה והשירותים החברתיים: האגף לטיפול באדם עם פיגור, האגף לשירותים חברתיים ואישיים, אגף השיקום; בשותף משרד הבריאות, שירותי בריאות הנפש; משרד החינוך, האגף לחינוך מיוחד; המוסד לביטוח לאומי, אגף שיקום וסיעוד והקרן לפיתוח שירותים לנכים; רשויות מקומיות (טרם פורסם).

חיזוק עמותות הפועלות למען נכים בחירום ✓

אחד הלקחים המרכזיים שעלו מההתמודדות עם צרכי הנכים בתקופות חירום, היה הצורך לחזק את העמותות והארגונים הפועלים למען נכים בשיגרה ותורמים לחוסן האובייקטיבי והסובייקטיבי של אוכלוסיית הנכים בעת חירום.

לאחר הצלחת תכנית "קידום מנהיגות של אנשים עם מוגבלויות" (EL-AD, Executive Leadership and Disability), ביזמת הג'וינט ובשותף אלכ"א ושיתוף, בה הוכשרו 23 פעילים עם מוגבלות למנהיגות וקידום מעמד הנכים ופיתוח שירותים בצפון, ועל רקע התפקיד החשוב שמילאו ארגוני הנכים במלחמת לבנון השנייה באיתור נכים ובסיוע להם, הוחל בקיץ 2008 במהלך המשכי, בסיוע איחוד הקהילות היהודיות של צפון אמריקה, לחזק את הארגונים החברתיים הפועלים למען בוגרים עם מוגבלויות ושל בוגרים עם מוגבלויות, באיזור הצפון. מופו כ – 50 ארגונים, ביניהם 20 בחברה הערבית. רוב הארגונים הם של אנשים עם מוגבלות פיזית. הפעילות עם הארגונים נמשכה 20 חודשים. היא הובילה בין השאר להקמת המרכז לחיים עצמאיים בגליל העליון, כשתוף פעולה של "מסד נכויות" עם עמותת "נגישות ישראל".

הארגונים שהשתתפו בתכנית הם: אחווה, אילן, אל אדיב, אלטפולה, אלמנאל, אלמנארה, אמיר אתגרים, אנוש, אס"י, בקול, לשמ"ה, מילבת, מפר"ש, מרש"ל חיפה, כתף חמה, נגישות ישראל, פנינה. העמותות הללו מונהגות בידי אנשים בעלי חזון ויוזמה המובילים פיתוח שירותים חדשניים ומקדמים שינוי חברתי בקהילת הנכים תוך חיזוק והעצמת מעמדם של אנשים עם מוגבלויות בקהילה.

הארגונים קיבלו יעוץ ארגוני, ליווי ותמיכה בנושאים הקשורים לניהול הארגונים, לתכנים וכן להערכות לחירום. בין השאר הוכשרו בבניית שותפויות, גיוס חברים והפעלת מתנדבים, התמודדות עם משברים, פיתוח משאבים ועוד. היעוץ ניתן בחלקו באופן פרטני לכל עמותה בנפרד, ובחלקו בלמידה הדדית בקבוצה.

תהליכים אלה תרמו להידוק הקשר המקצועי והבין-אישי בין המשתתפים בתכנית, קשר שכפי שהוכח בעבר חיוני לעבודה מתואמת ומשותפת גם בעת חירום.

פרסומים מקצועיים

פטריק לוי (2010). **תוכנית חיזוק ארגוני אנשים עם מוגבלויות בצפון - דוח מסכם.** שתי"ל, ג'וינט ישראל, איחוד הקהילות היהודיות צפון אמריקה.

סקר נגישות למיגון פיזי

מלחמת לבנון השנייה המחישה את חומרת מצבם של אנשים עם נכויות שלא היו יכולים להגיע בזמן סביר למרחב מוגן או לשהות בו.

על רקע המחסור במקומות מוגנים נגישים לנכים, העדר ידע מספיק על צורכי הנכים במיגון פיזי נגיש (לדוגמה, התבונה שעלתה מהמלחמה כי נכים רבים זקוקים לסביבתם המוכרת לצורך התמודדות עצמאית עם מצב החירום ומעדיפים להשאר במקומות מגוריהם בתנאי שיש להם מקלט נגיש, במקום לנדוד לישובים מחוץ לאזור העימות), והרצון להגביר את המודעות של קובעי המדיניות לצרכים אלה, יזם אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל סקר ראשון מסוגו שבדק בקרב נכים הגרים בקהילה בצפון הארץ את נושא המיגון פיזי לנכים – המיגון הקיים והדרוש והקשר בין מיגון פיזי למיגון הנפשי-חברתי. הסקר נערך בשיתוף עם המרכז הישראלי לנגישות - שק"ל, בסיוע כספי החירום מאיחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה ובקנדה ובשתוף עם משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגפי רווחה בצפון, פיקוד העורף, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים, מילב"ת וגוונים.

הסקר נערך ב-55 דירות של נכים המתגוררים בקהילה וכלל גם ראיונות אישיים איתם. להלן הממצאים העיקריים של הסקר שהסתיים ב-2008 ופורסם באפריל 2009: התחומים שבהם זקוקים הנכים לעזרה כדי להישאר בעת חירום בדירותיהם הם: הבאת מזון ותרופות, מידע והסברים על המתרחש, סיוע אישי וליווי, הסעות וכן ציוד חירום (כגון תאורה, טלוויזיה או רדיו), מקום מוגן ונגיש להימצא בו, שירותים ורחצה. ל-70% מהנסקרים היה מיגון פיזי נגיש בטווח של 5 דקות (מרחב מוגן דירתי, קומתי, מקלט בבנין, חדר בטחון, מקלט סמוך). מחציתם יכלו להגיע למרחב מוגן בתוך חצי דקה. ל-30% היה מיגון בלתי נגיש. הגורמים שמנעו נגישות היו: מדרגות, שיפועים חדים, סף דלת כניסה למרחב מוגן עם זווית ישרה במקום שיפוע, דלת כניסה צרה מדי, מרחק הליכה גדול עד המרחב המוגן ועוד. שירותים (Toilet) מותאמים לנכים הם מרכיב חיוני במרחב מוגן. בהעדרם גם המרחב המוגן הנגיש לא יכול למלא את ייעודו.

פרסומים מקצועיים

רמות, א. לוי, ר. סבר, ר. "סקר מיגון פיזי נגיש לנכים" (2008). בתוך "מיגון פיזי נגיש לנכים, עמ' 7 – 34. ג'וינט ישראל; שק"ל; מילב"ת. 2009.

מיגון שני מבני ציבור קהילתיים לנכים בשדרות

בסיוע כספי מגבית החירום של קנדה מוגנו שני מתקנים קהילתיים המשרתים נכים בשדרות: מרכז קשת – מועדון חברתי ומפעל שיקומי רב-נכותי, המשרתים יחד כ-200 נכים. המיגון כלל חיזוק של המבנה הקיים והוספת מרחבים מוגנים, בהתאם להנחיות פיקוד העורף. הפעילות בוצעה באמצעות עמותת גוונים בליווי מקצועי של אשל-האגודה לתכנון ופיתוח שירותים למען הזקן בישראל, ובתיאום עם משרד הרווחה והשירותים החברתיים ועיריית שדרות.

פיתוח עמל"ן – ערכת שירותים ניידת לנכים

אחד הקשיים שזוהו בזמן המלחמה, וקיבלו חיזוק בתחקירים ובהערכות שבוצעו אחרי המלחמה, הוא העדר שירותים נגישים לנכים במקומות מוגנים, הן במרחבים מוגנים ובמקלטים והן בדירות אירוח מחוץ לאזור העימות. גם בבתי המלון מספר חדרי האירוח עם שירותים נגישים מועט ביותר. מצוקת השירותים הובילה את הג'וינט ומילב"ת לפיתוח מוצר יחודי עמל"ן – ערכת שירותים ניידת לנכים. העמל"ן שפותח על ידי מילב"ת כולל מושב מתקפל מותאם לנכים, שקית חומרים מתכלים, וילון ותרמיל לאיכסון וניוד הערכה. הערכה תוכננה ונבנתה לשהות בבית, במקלט, במרכזי פינוי או אצל בני משפחה וחברים, למקום בו השירותים אינם נגישים. השימוש בעמל"ן לווה בהערכה ע"י נכים שהתנסו בו לאחר שקיבלו הדרכה ממרפאת בעיסוק. התגובות היו מאד חיוביות ומספר נכים אף השתמשו בעמל"ן בעת שיצאו לטיולים בטבע.

בעקבות הפיתוח הראשוני במימון מגבית קנדה התקבל מענק מקרן סילביה הזנפלד ובסה"כ יוצרו 88 יחידות עמל"ן. היחידות אוכסנו במרכזי השאלת ציוד ברחבי הארץ, של מילבת, יד שרה ומרכזים לחיים עצמאיים.

העמל"ן הוצג בתערוכות של ציוד לנכים ובימי עיון של פיקוד העורף. מילבת פועלת לקבלת תקן לעמל"ן ולהרחבת הייצור שלו במגמה שהעמל"ן יהיה מוצר תקני בכל המקלטים הציבוריים בהם אין שירותים נגישים.

פרסומים מקצועיים

פלוטניצקי, מ. גולדברג-מאיר, ש. רינדה, מ. (2009). **מחקר יעילות העמל"ן – ערכת שירותים ניידת לאנשים מוגבלים בניידות, במרחב מוגן**. בתוך "מיגון פיזי נגיש לנכים, עמ' 55 - 71. ג'וינט ישראל; שק"ל; מילבת.

לקחים בתחום פיתוח שירותים קהילתיים לנכים

- העשור האחרון הציף באופן בולט ביותר את הצורך של נכים מבוגרים (18 – 65) המתגוררים בקהילה, בפיתוח שירותים המסייעים להם להתמודד עם מצוקות ומצבי משבר בחיי היום, כמו גם במצב של מלחמה.
- מודעות הרשויות האחראיות למוכנות לחירום – בממשלה, בפיקוד העורף, ברשויות העירוניות, ובעמותות – לצורכי הנכים בחירום, והפעילות בתחום המוכנות, התקדמה באופן ניכר מאז מלחמת לבנון השנייה.
- האחריות הראשית למצבם של אזרחי ישראל בעת חירום היא בידי ממשלת ישראל והרשויות המקומיות. עם זאת, הסיוע הנדיב המגיע מיהדות העולם תורם להידוק תחושת הערבות ההדדית ומסייע במתן מענים מיידיים, גמישים וחדשניים.
- בהכנה לעתות חירום, ובמצבי חירום, מחוייבת עבודת מטה ושטח מתואמת בין גורמי הרווחה האחראים בעיקר לנכים הפיזיים, החושיים ובעלי לקות קוגניטיבית, ובין גורמי הבריאות האחראים לנפגעי הנפש ולחולים כרוניים.
- במצבי חירום בטחוני או בגין אסונות טבע, יש מקום להתארגנות מערכות התמיכה על בסיס גיאוגרפי (למשל רובעים בעיר), כאשר המערכת משרתת גם נכים וגם זקנים בגיזרה מוגדרת.
- חיוני לשלב בתשתיות ובמסגרות הקהילתיות הנחיות וכללים לגבי מוכנות לחירום והמשך מתן השירות בחירום.
- משפחותיהם של אנשים עם מוגבלות מהוות עוגן להתמודדות בשיגרה ובחירום. כל תכנון לגבי פינוי או ריענון הנכים בחירום צריך לכלול גם את בני המשפחה או חלק מהם.
- קיום של שירותים רב-נכתיים בשיגרה מקל על ההתמודדות בעת חירום בגלל הניידות של הנכים בין ישובים, מסגרות ודירות. הכוונה לשירותים המסוגלים לתת מענה בו-זמנית לנכים עם מוגבלות פיזית, חושית, שכלית, נפשית ונכים כתוצאה מחולי כרוני.
- בעת חירום יש התגייסות מרצון של גורמים רבים הקשורים לאנשים עם נכויות. חשוב להמשיך לתרגל ולטפח את שתופי הפעולה הנבנים גם בשיגרה.

**נספח 1: התפלגות תושבי הצפון על פי דת באלפים ואחוזים מכלל האוכלוסייה בישראל,
על פי נתוני הלמ"ס משנת 2006**

מחוז/ נפה	כלל האוכלוסייה	יהודים	מוסלמים	נוצרים	דרוזים	ללא דת
מחוז צפון	1,203.3 16.9%	527.7 9.8%	454.2 38.7%	88.5 59.4%	94.9 67.8%	35.7 12.7%
נפת צפת	98.0 1.4%	81.1 1.5%	8.0 0.7%			5.7 2.0%
נפת כינרת	98.1 1.4%	64.5 1.2%	9.8 0.8%		11.3	
נפת יזרעאל	430.7 6.1%	187.2 3.5%	195.6 16.7%			12.0 4.3%
נפת עכו	536.8 7.5%	178.1 3.3%	238.6 20.3%	41.4 27.8%	63.9 58.5%	14.0 5.0%
נפת גולן	39.8 0.6%	16.9 0.3%	2.1 0.2%		19.7 12.3%	
נפת חיפה	528.3 7.4%	433.4 8.0%	17.1 12.8%	21.9 14.7%	22.0 25.2%	34.8 12.4%
סה"כ תושבים כולל מחוז צפון ונפת חיפה	1,732.6	961.1	473.3	110.4	116.9	70.5
סה"כ אחוזים מבני הדת בישראל החיים בצפון	24.3%	17.8%	51.5%	74.1%	93.5%	25.1%
סה"כ אזרחי ישראל	7,116.7	5,393.4 אזרחים יהודים בישראל	1,175.1 אזרחים מוסלמים בישראל	149.1 אזרחים נוצרים בישראל	117.5 אזרחים דרוזים בישראל	280.5 אזרחים הרשומים ללא דת בישראל

קצב גידול האוכלוסייה: בין השנים 1983 ל-1988 גדלה אוכלוסיית מחוז הצפון בממוצע שנתי של 3.8%, שיעור גידול גבוה מזה של כלל האוכלוסייה (3.3% בממוצע שנתי). כתוצאה מכך עלה אחוז תושבי הצפון מכלל האוכלוסייה מ 16% ל 17%³⁰. הסיבה לעלייה בקצב הגידול נעוצה בהקמת ישובים באזור שגב, קליטת עלייה והגירה מהמרכז לצפון. בחמש השנים האחרונות גדלה אוכלוסיית מחוז הצפון בשיעור שנתי דומה לזה של כלל האוכלוסייה³¹.

³⁰ אתר הרשות לפיתוח הגליל <http://www.vpmo.gov.il/Index.asp?CategoryID=101&ArticleID=57>

³¹ אתר הרשות לפיתוח הגליל <http://www.vpmo.gov.il/Index.asp?CategoryID=101&ArticleID=57>

נספח 2: צורות ההתיישבות בצפון והרשויות הכלולות באזור

הצפון מגוון באופני ההתיישבות הכלולים בו:

- 1) הכרך היהודי – כדוגמת חיפה והקריות.
- 2) הכרך הערבי - כגון נצרת וסביבתה, שגור וסביבותיה ואזור שפרעם.
- 3) מצפים – ישובים קהילתיים שהוקמו במסגרת "יהוד הגליל" על ידי ממשלת ישראל והסוכנות היהודית בתחילת שנות השמונים.
- 4) קיבוצים - ברובם הגדול מופרטים. ההתנהלות היום יומית בהם דומה לחיי הקהילה במצפים.
- 5) מושבים (מושבי שנות החמישים).
- 6) ערים יהודיות ערביות – כגון עכו, חיפה ונצרת עילית.
- 7) עיירות פיתוח.
- 8) ישובים ערביים קטנים.

התפלגות הישובים בצפון על פי צורות התיישבות

בצפון עשרים ושלוש ערים, מהן חמש עשרה ערים יהודיות, שלש ערביות, אחת דרוזית וארבע ערים מעורבות.

חמישים ושבעה ישובים קטנים המנוהלים על ידי מועצה מקומית: עשרה מהם יהודים וארבעים ושבעה ישובים ערבים.

חמש עשרה מועצות אזוריות, המאגדות מספר ישובים ומנוהלות באופן דו רובדי (רשות אזורית המבצעת חלק מן השירותים המוניציפאליים וועדים מקומיים האחראים לניהול היום יומי של הישוב). עשר מהמועצות האזוריות יהודיות, ארבע מעורבות ואחת ערבית.

בעבר, התאגדו המועצות, באופן מסורתי על סמך בסיס אידיאולוגי שייצר מכנה משותף חברתי. שרידים לכך ניתן לראות בגליל העליון. בו מאגדת המועצה האזורית גליל עליון את קיבוצי האזור והמועצות מרום הגליל ומבואות חרמון את המושבים הנמצאים באותו מתחם גיאוגרפי.

במהלך שלושת העשורים האחרונים התחברו מועצות אזוריות על בסיס צרכים אזוריים משותפים והיתרונות הכלכליים הנובעים מהאחדת המנגנון הניהולי (בעיקר ביוזמת משרד הפנים, לאחר משבר הקיבוצים בשנות ה - 80). כך לדוגמא התאחדו המועצות מטה אשר וסולם צור הקיבוצית ולקחו אחריות על ערב אל ערמשה ושייך דנון³².

³² הנתונים נסכמו על סמך אתר האינטרנט של מרכז השלטון המקומי
http://www.masham.org.il/Rashuyot_Masham/Pages/default.aspx

נספח 3: מועצות אזוריות על פי דרוג סוציו אקונומי 33

אשכול 7	אשכול 6	אשכול 5	אשכול 4	אשכול 3	אשכול 2
הגליל התחתון	הגליל העליון	מטה אשר*	הגלבוע	מרום הגליל	בוסטן אל-מרג'
עמק יזרעאל	מבואות החרמון	מגידו			
	משגב	עמק הירדן*			
		זבולון			
		גולן			
		מעלה יוסף			

נספח 3ב: רשויות מקומיות על פי דרוג סוציו אקונומי

אשכול 8	אשכול 7	אשכול 6	אשכול 5	אשכול 4	אשכול 3	אשכול 2
יסוד המעלה	קרית מוצקין	מעיליא	כפר כמא	נצרת	בוקעאתא	כפר מנדא
רמת ישי	חיפה	כרמיאל	קצרין	בית ג'ן	מגאר	בסמ"ה
מטולה	נשר	נהריה	בית שאן	כפר קרע	כסרא-סמיע	עין מאהל
כפר תבור	קרית ביאליק	יקנעם עילית	ג'ש (גוש חלב)	דבורייה	עין קנייא	ביר אל-מכסור
קרית טבעון	ראש פינה	מנחמיה	עפולה	יאנוח-ג'ת	ריינה	בועיינה-נוג'ידאת
			קריית שמונה	צפת	אכסאל	טובא-זנגרייה
			נצרת עילית	ראמה	סאג'ור	עילוט
			קריית ים	כפר יאסיף	טורעאן	שעב
אשכול 9			שלומי	חורפיש	אעבלין	משהד
כפר ורדים			מגדל	עיילבון	כאוכב אבו אל היג'א	כפר כנא
			קריית אתא	ג'ולס	אבו סנאן	עראבה
				עכו	מזרעה	נחף
				פסוטה	שפרעם	כעביה
				חצור הגלילית	מג'דל שמש	טמרה
				דאלית אל-כרמל-	יפיע	בסמת טבעון
				עספיא*	שבלי - אום אל ראנם	רכסים

אשכול 8	אשכול 7	אשכול 6	אשכול 5	אשכול 4	אשכול 3	אשכול 2
				יבנאל	מסעדה	סח'נין
				טבריה	ירכא	ג'דיידה-מכר
				פקיעין (בוקייעה)		דייר חנא
				מעלות- תרשיחא		כאבול
				מגדל העמק		שגור*
						זרזיר
						ע'ג'ר

נספח 4: שירותי בריאות בצפון

שירותי הבריאות המרכזיים הרלבנטיים לנכים הם:

א) לשכות הבריאות בצפון האחראיות על סיוע בהתאמת דיור למוגבלים בתנועה, סיוע ברכישת מכשירי עזר וניידות, באזור הצפון חמש לשכות בריאות מחוזיות ונפתיות 34

ב) מרפאות בריאות הנפש.

ג) בתי חולים, ביניהם גם בתי חולים שיקומיים.

לשכות הבריאות בצפון

שם הלשכה	כתובת	מענה טלפוני	קבלת קהל
נפת יזרעאל	רח' ירושלים 4 עפולה	04-6099012/3	יום ג' 13-16 יום ה' 8:30-12
נפת טבריה	רח' אלחדאיף 40 טבריה	04- 6710311/300	בימים א,ג, בין השעות 8-14
נפת נצרת	רח' 114 נצרת	04-6557023	יום ב' 8-13
מחוז חיפה	פל"ים 15 א' חיפה	04-8633111	יום ב' 8:30-12 יום ה' 8:30-12
נפת עכו	רח' דוד נוי 17 עכו	04-9955111	יום ב' 8:30-12 יום ה' 8:30-12
נפת צפת	רח' הפלמח צפת	04-6994222	יום א' 8:30-12 יום ה' 8:30-12

³⁴ אתר משרד הבריאות, <http://www.health.gov.il/subjects>

בתי החולים בצפון

אוכלוסיית היעד	מיקומו	בית החולים
תושבי הגליל המערבי	נהריה	בית החולים האזורי לגליל המערבי
תושבי עמק יזרעאל ומגידו	עפולה	בית החולים העמק
אצבע הגליל, עמק הירדן, הגליל התחתון	פזורה	בית החולים פזורה ע"ש ברוך פדה
תושבי אצבע הגליל, הגולן, אזור כרמיאל.	צפת	בית החולים רבקה זיו
אוכלוסיית ערי המפרץ	חיפה	בית החולים כרמל
אוכלוסיית הקריות וערי המפרץ	חיפה	בית החולים בני ציון
משרת את תושבי הצפון ילדי כל אזור הצפון.	חיפה	בית החולים רמב"ם מכיל את בית החולים מאייר לילדים
תושבי נצרת	נצרת	בית החולים הסקוטי
אוכלוסיית נצרת והכפרים שסביבה	נצרת	בית החולים הצרפתי
תושבי נצרת (מרכז חירום אזורי במלחמה)	נצרת	בית החולים האיטלקי, המשפחה הקדושה

- בית החולים האזורי לגליל המערבי: ממוקם בנהריה ומשרת את תושבי הגליל המערבי.
- בית החולים העמק בעפולה: משרת את תושבי עמק יזרעאל ומגידו.
- בית החולים פזורה ע"ש ברוך פדה: משרת את אצבע הגליל, עמק הירדן והגליל התחתון.
- בית החולים רבקה זיו בצפת משרת את תושבי אצבע הגליל, הגולן, וכן את אזור כרמיאל.
- בית חולים כרמל בחיפה: משמש את אוכלוסיית ערי המפרץ.
- בית חולים בני ציון בחיפה: משמש גם את תושבי הקריות.
- בית החולים רמב"ם: מכיל את בית החולים מאייר לילדים המשרת את ילדי כל אזור הצפון.
- בית החולים הסקוטי: משמש את תושבי נצרת.
- בית החולים הצרפתי: משמש את נצרת והכפרים.
- בית החולים האיטלקי - המשפחה הקדושה, משמש את תושבי נצרת, במלחמת לבנון השנייה פעל בו מרכז חירום אזורי³⁵.

³⁵ המידע התקבל ממר סמען מיכאיל, המנהל האדמיניסטרטיבי של בית החולים.

נספח 5: רווחה בצפון

36.6% מתושבי הצפון היו בשנים 2006, 2007 מתחת לקו העוני³⁶ ההכנסה הפנויה לנפש במחוז הצפון בשנים אלו הייתה 75% מן הממוצע הארצי, בחיפה 95% ולצורך השוואה במחוז המרכז 115% ובתל אביב 120%³⁷.

כ-16,000 אנשים מקבלים קצבת אבטלה בצפון³⁸, אין מסד נתונים הממפה את כל אוכלוסיית מחוסרי העבודה מסיבות שונות, כמו כן משקי הבית במועצות האזוריות נחשבים כעסק עצמאי, והקיבוצים עדיין לא מחוברים במלואם לזכויות המדינה, לכן אין ביטוי לכמות דורשי העבודה במועצות האזוריות הכפריות. על פי אומדן³⁹ מוערך מספרם בכ-5,500.

בשנת 2006 טופלו ע"י המחלקות לשירותים חברתיים 153,906 משפחות, בהן 420,671 נפשות⁴⁰.

בשנת 2007, טופלו 156,000 משפחות במחלקות לשירותים חברתיים של משרד הרווחה בהן 428,782 נפשות⁴¹.

שירותי הרווחה ניתנים ב-118 מחלקות לשירותים חברתיים: 29 מהן בערים, 70 במועצות מקומיות ו-19 במועצות אזוריות. הפיקוח על עבודת הלשכות לשירותים חברתיים מתבצע בחמש לשכות אזוריות: חיפה, חדרה, עכו נצרת וטבריה⁴².

³⁶ (ממדי העוני והפערים בהכנסות 2006/7, ממצאים עקריים, 02/2008).

³⁷ מירי אנדבלד, דניאל גוטליב, ורפאלה כהן, מימדי העוני והפערים בהכנסות 2006/7, הביטוח הלאומי, אדר תשס"ח, פברואר 2008.

³⁸ החישוב נעשה על פי נתוני האתר לביטוח לאומי – סטטיסטיקה על פי הישובים, <http://www.btl.gov.il/NR/exeres/579DCEF8-593A-40CF-8B80-22540F7349B4.htm>

³⁹ חישוב מקבלי קצבאות הנכות נעשה על פי אחוז מקבלי קצבת אבטלה בארץ 4.2% באוכלוסיית התושבים במועצות האזוריות.
⁴⁰ משרד הרווחה מחוז צפון - <http://www.molsa.gov.il/NR/ronlyres/B466B7F9-8A1B-483E-9482-pdf.1סקירה/48A66CC3BAF3/5981>

⁴¹ שם

⁴² משרד הרווחה מחוז צפון - <http://www.molsa.gov.il/NR/ronlyres/B466B7F9-8A1B-483E-9482-pdf.1סקירה/48A66CC3BAF3/5981>

נספח 6: מרכיבי נכויות ושיקום במוסדות האקדמיים בצפון

שם המוסד האקדמי	מקצועות שיקום נלמדים	שרותי עזר לסטודנטים נכים	שירותי עזר לסטודנטים לקויי למידה	פעילות נוספת לנכים בתחום המוסד האקדמי
אוניברסיטת חיפה ⁴³	ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת, עבודה סוציאלית, חינוך מיוחד, פיסיותרפיה, בריאות נפש קהילתית.	סל תמיכה אישית לימודית ורגשית באמצעות הדיקנאט.	סל תמיכה אישית ללקויי למידה.	מכון קרטן המכון הקליני הבין תחומי.
טכניון ⁴⁴	רפואה, מחקר, ברפואה,	סל תמיכה אישית, הארכת זמן בחינות, תיווך מול הפקולטות והסגל האקדמי, חונכות ע"י סטודנטים מצטיינים, זכות שימוש בחוות מחשבים מותאמת לעוורים, כבדי ראייה ומוגבלים פיסית.	סל תמיכה אישית, הארכת זמן בחינות, תיווך מול הפקולטות והסגל האקדמי, חונכות ע"י סטודנטים מצטיינים, זכות שימוש בחוות מחשבים מותאמת לעוורים, כבדי ראייה ומוגבלים פיסית.	
המכללה האקדמית תל חי ⁴⁵	עבודה סוציאלית לתארים ראשון ושני.	בניית תכנית ליווי אישית, תיווך עם גורמים מסייעים באזור, תיווך עם סגל ההוראה.	מכינה לליקויי למידה, תמיכה רגשית, חונכים, מרכז עזרים לטכנולוגיות מסייעות.	"קפה מותק" בהפעלת מתמודדים עם פגיעה נפשית, פעילות לש"ם – ארגון למען סטודנטים לקויי למידה וקשיי קשב וריכוז.
המכללה האזורית עמק יזרעאל ⁴⁶	אין לימודי שיקום.	חונכות אישית, שעורי עזר, תמיכה פרטנית, סיוע באמצעות טכנולוגיה מסייעת.	חונכות אישית שעורי עזר תמיכה פרטנית סיוע באמצעות טכנולוגיה מסייעת בתשלום שנתי דרך מרכז ברוש	מרכז ברוש ללקויי למידה
המכללה האקדמית כינרת בעמק הירדן ⁴⁷	אין לימודי שיקום.	אין מידע.	אין מידע נגיש.	

⁴³ אתר אוניברסיטת חיפה [/http://www.haifa.ac.il](http://www.haifa.ac.il)

⁴⁴ אתר הטכניון [/http://www.technion.ac.il](http://www.technion.ac.il)

⁴⁵ אתר המכללה האקדמית תל חי [/http://telchai.daronet.com](http://telchai.daronet.com)

⁴⁶ אתר המכללה האקדמית עמק יזרעאל [/http://www.yvc.ac.il](http://www.yvc.ac.il)

⁴⁷ אתר המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן [/http://www.kinneret.ac.il](http://www.kinneret.ac.il)

שם המוסד האקדמי	מקצועות שיקום נלמדים	שרותי עזר לסטודנטים נכים	שירותי עזר לסטודנטים לקויי למידה	פעילות נוספת לנכים בתחום המוסד האקדמי
המכללה האקדמית גליל מערבי ⁴⁸	מרכז לרפואה משלימה תרפיה באומנות.	תמיכה רגשית, תמיכה לימודית, תיווך עם גורמים בתוך ומחוץ למכללה, חונכים, מקריאים לעוורים, התאמות לימודיות.	התאמות הדרכה וליווי מתמשך, אבחון בתשלום מסובסד, חונכות אישית, סדנאות לשיפור מיומנויות למידה ותפקוד, מרכז תמיכה טכנולוגי.	פרויקט עמותת "כנפיים" לסטודנטים נכים.
המכללה האקדמית צפת ⁴⁹	תואר ראשון בסיעוד תואר ראשון בעבודה סוציאלית.	אין מידע.	הקלות לסטודנטים ללא פרוט.	
מכללת אוהלו בקצרין ⁵⁰	אין מקצועות שיקום.	אין מידע.	אין מידע נגיש.	בשנת 2011 מוקם מרכז למידה לסטודנטים עם מוגבלויות (לשיקולך אם להכניס לדו"ח).
המכללה האקדמית אורט בראודה כרמיאל ⁵¹	אין מקצועות שיקום.	אבחון ויעוץ אישי, התאמות בבחינות על סמך אישור מהביטוח הלאומי או ממשד הביטחון, הקניית אסטרטגיות למידה, חונכות של ארבע שעות שבועיות בהתאמה אישית, שעורי תגבור על פי החלטת ועדה (בתשלום חלקי), מתן כרטיסי צילום למוגבלים מוטורית, השאלת ציוד עזר, מחשב נייד, מכשיר הקלטה ועוד. חיבור לטכנולוגיות מסייעות. הרצאות מוקלטות, אימון בקשב חזותי.	אבחון, התאמות בבחינות על סמך אבחון, מתן כרטיסי צילום לבעלי לקות גרפ מוטורית ודיסלקטים (לפי שיקול מרכז התמיכה). השאלת עזרים על פי שיקול מרכז התמיכה. אימון בקשב חזותי, קורס במיומנויות למידה ללקויי למידה.	

⁴⁸ אתר המכללה האקדמית גליל מערבי <http://www.wgalil.ac.il>

⁴⁹ אתר המכללה האקדמית צפת <http://www.zefat.ac.il>

⁵⁰ אתר מכללת אוהלו בקצרין <http://www.ohalo.ac.il>

⁵¹ אתר מכללת אורט בראודה בכרמיאל <http://braude.ac.il>

שם המוסד האקדמי	מקצועות שיקום נלמדים	שרותי עזר לסטודנטים נכים	שירותי עזר לסטודנטים לקויי למידה	פעילות נוספת לנכים בתחום המוסד האקדמי
שלוחת אוניברסיטת דרבי בישראל ⁵²	תואר ראשון ושני בפסיכולוגיה תואר שני בפסיכותרפיה קוגניטיבית התנהגותית תואר שני בחינוך מיוחד.	אין מידע.	אין מידע.	
האקדמיה לעיצוב ויצ"ו חיפה	אין לימודי שיקום.	אין מידע.	אין מידע.	
המכללה האקדמית לחינוך גורדון	חינוך מיוחד התמחות בליקויי שמיעה.	אין מידע.	יעוץ והתאמות בבחינות.	
שאנן- המכללה הדתית לחינוך	חינוך מיוחד	אין מידע.	אין מידע.	

מקצועות השיקום

אוניברסיטת חיפה

באוניברסיטה לימודי חינוך מיוחד הכוללים מסלולי התמחות בלקויות חושיות, לקויות התפתחותיות, בעיות רגשיות ובעיות התנהגות אוטיזם ולקויות תקשורת. בפקולטה ללימודי רווחה ובריאות נלמדים מקצועות הסיעוד, ריפוי בעיסוק, הפרעות בתקשורת, עבודה סוציאלית, בריאות נפש קהילתית ופיסיותרפיה. באוניברסיטה קיימת יחידה למעורבות חברתית שמכילה פרויקטים בתחום מנהיגות צעירה ועידוד להשכלה גבוהה בקרב אוכלוסיות מוחלשות. כמו כן, יצרה האוניברסיטה יחסים הדדיים עם בעלי הנכויות באזור הצפון באמצעות המרכז הקליני הבין תחומי.

מרכז זה, יחיד מסוגו בישראל מפעיל חמישה מכונים:

- (1) מכון לאבחון וטיפול בהפרעות בתקשורת
 - (2) מכון אודיאולוגי ונורו פיסולוגי לאבחון ושיקום השמיעה
 - (3) מכון לייעוץ וטיפול רגשי
 - (4) מכון לריפוי בעיסוק
 - (5) סניף של מכון קרטן לשימוש במחשב וטכנולוגיה ככלי שיקומי
- המכונים משרתים את אוכלוסיית האזור ומשמשים כמקום הכשרה מעשית לסטודנטים למקצועות השיקום.

⁵² אתר אוניברסיטת דרבי <http://www.derby.co.il>

אוניברסיטת חיפה מפעילה גם מוקד לאחריות חברתית, פרויקט אקטיבי שגוף ידע בצידו, העוסק ביחסי אקדמיה וקהילה.⁵³

המכללה האקדמית תל חי

במכללה הממוקמת באצבע הגליל ניתן ללמוד עבודה סוציאלית לתארים ראשון ושני וכן לימודי פסיכולוגיה לתואר ראשון.

המכללה מקיימת פעילות אקדמית קהילתית המשלבת בין קורסים אקדמיים, מחקרים ופעילות בקהילה בעיקר בתכניות הבאות:
מרכז יובלים:

מוקד עיון ודיון דיאלוגי פלורליסטי עם מקורות יהודיים ברמה האקדמית, והקהילתית. תוך פניה למגזרים וקהלי יעד בעלי רקע וגילאים שונים מהאזור ומקהילות יהודיות בעולם.
פרויקט נגישות להשכלה גבוהה:

יצירת קשר עם בני נוער, (בשילוב עם העמותה לקידום החינוך המדעי בישובי אצבע הגליל), חשיפה לתחומי ידע שונים דרך הפעלות ויצירת זיקה לאקדמיה בצד חיזוק הדימוי העצמי.
המרכז לטכנולוגיות ירוקות בגליל:

מרכז מדגים לטכנולוגיות לחיסכון במשאבי טבע ומניעת זיהום סביבתי המשמש סטודנטים, מבקרים ובעלי עניין.

מגמה ירוקה בתל חי:

ארגון סטודנטים הפועל למען סביבה ירוקה.

המכללה מפעילה בשיתוף עם עמותת לש"ם (סטודנטים לקויי למידה) מכינה קדם אקדמית ללקויי למידה ונכים.⁵⁴

המכללה האקדמית גליל מערבי

מכלה בעלת אוריינטציה קהילתית, ומונגשת, ניתן ללמוד בה רפואה משלימה.

למכללה חיבור עם עמותת "כיוונים" במסגרת תכנית "כנפיים". תכנית זו מיועדת לאנשים בעלי נכויות מוטוריות וסנסוריות החיים כקבוצה במושב בוסתן הגליל, מתנדבים בקהילה ולומדים במכללה.⁵⁵

המכללה האקדמית בצפת

במכללה בית ספר לסעוד ובית ספר לעבודה סוציאלית וכן לימודי פסיכותרפיה. המעורבות החברתית של המכללה מתבטאת בסדנאות הדברות בין דתיים וחילוניים ובין יהודים לערבים.⁵⁶

<http://telchai.daronet.com/Index.asp?CategoryID=1272&ArticleID=1210>

⁵³ אתר אוניברסיטת חיפה [/http://www.haifa.ac.il](http://www.haifa.ac.il)

⁵⁴ אתר המכללה האקדמית תל חי [/http://telchai.daronet.com](http://telchai.daronet.com)

⁵⁵ אתר המכללה האקדמית גליל מערבי [/http://www.wgalil.ac.il](http://www.wgalil.ac.il)

⁵⁶ אתר המכללה האקדמית צפת [/http://www.zefat.ac.il](http://www.zefat.ac.il)

נספח 7: פעילות נוספת של ג'וינט ישראל למען הנכים בחברה הערבית בצפון

בנוסף לתכניות שפורטו לעיל, שפותחו ופעלו בקרב החברה היהודית והערבית גם יחד, הורחבו בעקבות המלחמה בצפון מספר תכניות בהן יש מרכיבים ייחודיים לחברה הערבית, לתרבותה ולתשתית השירותים בה. להלן פירוט התכניות המרכזיות של אגף נכויות ושיקום בג'וינט ישראל.

תכנית "מסירה" לקידום מעמדם של אנשים עם נכויות בחברה הערבית בישראל

כפי שצוין בדו"ח, קיים מחסור בשירותים בחברה הערבית בצפון. עם זאת מתפתחים בהדרגה מודלים של פעילות ושירותים וכן עמותות נכים למען נכים המצמיחות מנהיגים עם נכות. תכנית "מסירה" – בסיוע קרן יד הנדיב, קרן אלפרד באדר ותורמים נוספים - הינה תכנית התערבות כוללת הבנויה על מינוף מודלים מוצלחים שיכולים ליצור שינוי מערכתי, באמצעות אנשי מקצוע ופעילים נכים מהחברה הערבית. התכנית אינה ייחודית לערביי הצפון אולם ניתן בה דגש רב על הפעילות באזור.

מטרות התכנית הן יצירת שינוי משמעותי במעמד הנכים בחברה הערבית, פיתוח שירותים מותאמים לתנאים הייחודיים בחברה הערבית ותשתית ארגונית וחברתית ארוכת טווח. בתכנית מעורבות 11 עמותות.

תכנית אלעד' (אלראד) – פיתוח מנהיגות מקצועית לפיתוח שירותים בחברה הערבית:

התכנית מבוססת על תכנית אלעד (ראה שם) ובעלת דגשים על מאפיינים שתוארו לעיל בחברה הערבית.

במסגרת הפעילות בצפון הסתיים קורס פעילים בו לקחו חלק 16 פעילים. שניים מבוגרי הקורס יזמו והקימו את מרכז אל שיראע (המפרש) - נכות ואומנות בשפרעם. השותפים והמממנים: שתי"ל וג'וינט ישראל

פורום נשים עם מוגבלות ופעילות למען הורים עם מוגבלות

כפי שצוין לעיל קיים צורך בהעצמת נשים ערביות נכות בשל מקומן בחברה הערבית ותלותן הרבה בסביבה (על בסיס מגדרי).

כמו כן נמצא שקיים מחסור בעמותות השמות בראש סדר עדיפויותיהן קידום נשים ערביות עם מוגבלות.

התכנית, המיועדת לנשים עם נכות מאזור נצרת והצפון, הציבה כמטרות את חיזוק מעמדן של נשים עם מוגבלות דרך הקמת קבוצות העצמה ופורום נשים שיפעל למען שינוי עמדות כלפי האישה הנכה בחברה הערבית ובכך יקדם את מעמדה. כיום פועלות שלש קבוצות: בנצרת, טמרה ופקיעין.

השותפים והמממנים: ארגון מעונות נצרת – מרכז אל טופולה וג'וינט ישראל.

קידום העיוורים הערביים

העיוורים בחברה הערבית זוכים ליחס של רחמים ונתפשים כמוגבלים וחסרי יכולות. בשל נכותם אינם נתפסים כמוסוגלים לחיות חיים עצמאיים, להקים משפחה, לרכוש השכלה ולהשתלב בשוק העבודה.

התכנית הציבה כמטרות את שילוב האדם העיוור בתחומי החברה השונים, העצמתו והנעתו להגיע להישגים גבוהים. רואה התכנית חשיבות בפעילות לשינוי העמדות מול העיוורים והכרה בהם כאנשים בעלי יכולות ייחודיות. כל זאת תוך פעולה להגברת הקשרים בין העיוורים הערבים לבין עצמם.

בזכות פעילות שיקום הצפון, התקיימו קורסי העצמה בשפרעם ובנצרת וכן הכשרה למתנדבים לסיוע לעוורים בזמן חירום.

בפעילות לקחו חלק עד כה 950 אנשים.

שותפים ומממנים: עמותת אלמנארה, משרד הרווחה והשירותים החברתיים – השירות לעיוור וג'וינט ישראל.

קידום מעמד בעלי היכולות הייחודיות בסח'נין ובאזור

סח'נין היא אחת הערים הערביות בה הייתה פעילות משגשגת לפני מלחמת לבנון השנייה. בעיר קיימת קהילה תומכת נכים ופעילות של תכנית מסירה. עם זאת קיים מחסור בשירותים המאפשרים לנכים להשתלב בחיי החברה והתעסוקה בקהילה. כמו כן קיים מחסור כבד הישבים הערביים בתשתיות לביסוס שירותים אלו.

התכנית מחזקת את עמותת אל מנאל הפועלת בישוב, כגוף המוביל את המהלך. מטרת התכנית הן מינוף מעמד הנכים בסח'נין דרך העצמה, עידוד הכישורים האישיים והמימוש העצמי והגברת המחויבות החברתית שלהם על מנת ליצור תחושת שייכות לאזור. במקביל ליצור אקלים חברתי שיאפשר את קבלתם כתושבים בעלי יכולת. התכנית פועלת להעצים ולפתח מנהיגות חברתית של אנשים בעלי נכויות. כחלק טבעי מפעולתה נפתח סניף מילב"ת בעיר, הראשון בחברה הערבית. שותפים ומממנים: עמותת אל מנאל בסח'נין, עיריית סח'נין, מילב"ת, משרד הרווחה והשירותים החברתיים וג'וינט ישראל.

הרחבת קהילה נגישה

במסגרת חיזוק הצפון, הורחבה תכנית קהילה נגישה - חוזקו והוקמו 11 קהילות מתוכן חמש חדשות. שותפים ומממנים: החברה למתנ"סים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות, משרד החינוך, המוסד לביטוח לאומי, רשויות מקומיות, עמותות נכים ואיחוד הקהילות היהודיות בצפון אמריקה וג'וינט ישראל.

קו מידע למיצוי זכויות ושימוש בשירותים

הקו נוצר בשל הצורך בהנגשת המידע הן בהתאמה למגבלה והן בשל הצורך בהנגשה שפתית. הקו מותאם למאפיינים התרבותיים וכמובן מתנהל בשפת האם של קהל היעד. קו המידע הציב כמטרה את העלאת המודעות בקרב אנשים עם מוגבלות לזכויות שירותים ויוזמות שפותחו עבורם. מטרת נוספות הן הקניית כלים במיצוי זכויות וליווי בתהליך. קו המידע נועד גם לאנשי מקצוע, עמותות וגורמים מטפלים ומגדיל בכך את מעגל הנהנים מן השרות. קו המידע נתן עד כה מענה ל-800 פונים. כמו כן קיים קו המידע סדנאות בנושא זכויות בהן השתתפו 950 נכים ואנשי מקצוע. שותפים ומממנים: בזכות - המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלות וג'וינט ישראל.

שרותי מידע והדרכה בנושא עזרים

התכנית מנגישה את מילב"ת מרכז לאביזרי בית לחברה הערבית, בשפה הערבית. דרך סניף מילב"ת מקבלים הנכים הערבים במתן מידע, יעוץ והדרכה על אביזרי עזר, התאמת הסביבה, ופתרון בעיות באמצעות טכנולוגיה מסייעת בכל תחומי החיים. מטרת התכנית היא הנגשת הידע והשירותים הניתנים במילב"ת לחברה הערבית. במאה הסדנאות שהתקיימו עד כה השתתפו כ-2,000 אנשים עם נכות ואנשי מקצועות רלוונטיים. כפי שצוין לעיל נפתח סניף ראשון מסוגו בחברה הערבית, בסח'נין. שותפים ומממנים: מילב"ת - המרכז הישראלי לאביזרי עזר בינוי ותחבורה לנכה וג'וינט ישראל

שינוי עמדות כלפי נכים בחברה הערבית

בצד העצמת הנכים בחברה הערבית יש צורך בתהליך שינוי עמדות שיאפשר להם להתקבל, לחוש כאחד האדם ולממש את הפוטנציאל הגלום בהם.

התכנית הציבה כמטרה שינוי דו כיווני בעמדות הנכים כלפי עצמם ובעמדת החברה כלפיהם במישור החברתי היום יומי ובקרב קובעי המדיניות. במסגרת התכנית אשר התוותה על ידי פורום לשינוי עמדות שכלל אנשי מקצוע מובילים בחברה הערבית ממגוון דיסציפלינות אותרו שלשה קהלי יעד: אנשי דת, אנשי עסקים, ואנשי תקשורת. עד כה התקיימה בצפון הכשרה לאימאמים בה השתתפו 33 אנשי דת. כמו כן נערכו אירועים סביב יום הנכה הבינ"ל נערכו אירועים בעמותות הפעילות במסגרת "מסירה" לשינוי עמדות כלפי הנכים ולהעלאת הנושא על סדר היום הציבורי. במסגרת זו התקיימו אירועים במרכז לחיים עצמאיים לנכים בבאר שבע והדרום, במרכז אל-שיראע לנכים ואומנויות בשפרעם, בקהילה נגישה ועמותת אל אמל בסח'נין, בעמותת אלמנארה לקידום העיוורים הערבים בישראל ובפורום נשים עם מוגבלות במרכז אלטופולה בנצרת. הארועים לוו בכתבות בתקשורת הערבית (עיתונות וטלוויזיה) והעברית⁵⁷ כגון כתבתו של יואב לוין⁵⁸, הנכים דורשים נגישות לסניף הביטוח הלאומי בשפרעם ויואב שטרן, "אללה כעס כשהנביא התעלם מעיוורים", הזכירו הנכים המוסלמים לאימאם.⁵⁹

⁵⁷ שנתון היחידה לנכויות ושיקום, ג'וינט ישראל, 2006 - 2008

⁵⁸ יואב לוין, הנכים דורשים נגישות לסניף הביטוח הלאומי בשפרעם, SCOOP אתר הגולשים של ישראל, 03.02.2008, נלקח מ

<http://archive.scoop.co.il/article.html?id=13331>

⁵⁹ יואב שטרן, "אללה כעס כשהנביא התעלם מעוורים" הזכירו הנכים המוסלמים לאימאם, הארץ, 23.08.2007, נלקח מתוך

<http://www.haaretz.co.il/misc/1.1436434>